

Índex

Editorial	3
Història del cant coral a Parets	5
Joan Volart Bellavista	
El meu carrer (Santa Irene)	18
Joan Novell Reverter	
Arxiu de Sant Pere de les Puel·les. Arxiu benedictí	20
Rosa Martí i Conill	
El nomenclàtor de Parets després de la Guerra Civil, durant la dictadura i fins a l'arribada de la democràcia	27
Carles Toribio Gómez	
Una mirada al passat	35
Estudi dels forns i les bòbiles d'obra cuita a Parets del Vallès	39
Antoni Puig Serra	
Forma i escriptura es fusionen en art. Eterno crea "Art i entorn natural"	57
Carles Toribio Gómez	
Entrevista a Miquel Molina Miras	60
Joan Volart Bellavista	
L'handbol a Parets	64
Vigilant del pas	67
Ciclo / Olcic Poema de Pablo Pérez Rueda	68

Edita: Centre d'Estudis Locals Parietes
www.parietes.com

Número d'inscripció: 31584/1

Data d'inscripció: 31/01/2006

Redacció:

Telèfon: 687801013

Mail: celparietes@gmail.com

Consell assessor CEL Parietes:

Rosa Martí, Antoni Puig, Carles Toribio, Joan Volart

Han col·laborat en aquest número:

Rosa Martí i Conill

Joan Novell Reverter

Antoni Puig Serra

Carles Toribio i Gómez

Joan Volart i Bellavista

Fotografia de la portada:

Imatge de les caramelles. Any 1933.

Disseny i maquetació:

I.G. Santa Eulàlia

Impressió:

I.G. Santa Eulàlia, Santa Eulàlia de Ronçana

www.igsantaaulalia.com

Dipòsit legal: B-13229-2008

ISSN: 2013-1763

Amb el suport de:

**Ajuntament de
Parets del Vallès**

Editorial

La cultura com a vacuna en època de pandèmia. La cultura com a epicentre dins de la societat. Però seguim immersos en un moment en el qual aquest virus de la covid no ens deixa viure tal com ho havíem fet fins abans d'aquell març del 2020.

Tanmateix és moment on toca redignificar el treball cultural, artístic, crear nous llenguatges, conèixer com es relacionen les xarxes socials i l'art a més de la cultura. També es veu la necessitat de formació en tecnologia i plataformes, d'elaborar programes en funció de temps i continguts, i de quin tipus de vincle es pot donar entre tecnologia i cultura.

El Centre d'Estudis Locals Parietes, un any després, torna a publicar com és costum un nou exemplar de revista Parietes, el número dinou, en el qual Parets del Vallès, la seva història, les seves persones, l'art, els costums tornen a tenir tot el pes a partir del recorregut que hem donat al llarg de les pàgines per aquest 2021.

Walter Benjamin comentava: *“La unitat de l'obra d'art s'identifica amb la seva integració en el context de la tradició. I certament, aquesta tradició és quelcom viu, quelcom extraordinàriament mutable”*. I aquesta mutació la trobarem en els diferents articles de la revista Parietes, de com la tradició arriba fins als nostres dies, de com s'ha de viure la Cultura i de com transforma la vida.

Però també aquesta mutació l'hem de transportar fins a l'actualitat, fins al nostre present més viu, el fet de veure com diverses persones de la vila de Parets són i tenen un forat clau per entendre aquesta història. Normalment, sempre fem una mirada al passat, per exemple, en aquest número dinou anirem a veure documents de Parets del Vallès que es conserven a l'Arxiu de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona, on al segle X ja se citava Parets. Així i tot avui dia Parets viu en un constant present ple de personatges de Parets, joves però amb un forat dins del seu camp. Exemples com la In-

grid Andrés a l'atletisme, la Sandra Sánchez, àrbitre de categories nacionals en el basquetbol, el jove Edgar Serra com a president d'una entitat tan històrica com l'handbol Parets o els patinadors Pau Garcia o Silvia Rodríguez. I no solament d'esport trobem figures clau, també en el món de la literatura com ara la Laura Pallarés, en el món del cinema a l'Anna Moragriega o en el món de la música a Pablo Pérez Rueda, més conegut com a Blon.

Això sí, sorgeixen molts dubtes des de fa temps. Com seran les manifestacions culturals després de la pandèmia?, sorgiran altres llenguatges artístics?, desapareixeran els que actualment coneixem?, com seran els nous públics?, a quins nous reptes s'enfrontaran els gestors de cultura per a acostar-se als públics?, de quina manera la cultura haurà aconseguit sobreviure en aquest període de confinament?, quins desafiaments els espera als qui havien posat el seu futur en l'art?, i què passa amb els qui no tenen la tecnologia bàsica per acostar-se a la cultura?

Carles Toribio

President del Centre d'Estudis Locals Parietes

Història del cant coral a Parets

Joan Volart Bellavista

Diplomat en Magisteri

Orígens del cant coral

Anselm Clavé era una persona autodidacta, amb un gran nivell cultural. Fou un polític republicà d'esquerres, compositor, escriptor i fundador del moviment coral de Catalunya i alhora impulsor dels moviments associatius. Tocava la guitarra en els cafès i tavernes de Barcelona per guanyar-se la vida i aquí va començar a conscienciar-se que aquella classe obrera tenia una vida molt dura, atès les llargues i dures jornades laborals, i no gaudien de cap activitat d'oci cultural. Pels homes el seu lleure era el cafè i les tavernes. Les seves composicions i interpretacions gaudien de molt d'èxit entre el públic popular. Proposà un gènere de cançons més refinades de les que es cantaven en els espais que freqüentaven els obrers.

El 2 de febrer de 1850, Anselm Clavé va crear la primera societat coral a l'Estat Espanyol que portava per nom *La Fraternitat*. L'objectiu de Clavé era apropar la cultura i la música a la classe treballadora. Aquest embrió de societat coral es va escampar per la ciutat comtal i els pobles veïns fins arribar a divulgar-se per tot Catalunya. Més endavant es va formar la Federació de Cors Clavé.

La Unió Paretense

A Parets del Vallès el primer referent, tot i que efímer, de societat coral va ser el Tro. Es va crear l'any 1887.

El maig de 1913 es va crear la societat coral «La Unió Paretense» amb seu en el Cafè del carrer Masmolins 8 (actual carrer del Raval) i la casa era coneguda com cal Sidro de la Llet. Eren propietaris també del Cafè. Segons consta en la publicació *100 anys de cant coral a Parets* el primer president fou Marcos Vilarrasa. L'any següent es va contractar com a mestre director el molletà Joan Santamaria. Es varen redactar i ratificar els estatuts i es va escollir una junta directiva amb socis. Cal dir que el cor estava format només per veus masculines. Tenia un estendard propi.

El maig de 1913 es va crear la societat coral «La Unió Paretense».

Coral Unió Paretense, any 1915.

*La societat coral
Unió Paretense es va
fusionar amb
la Cooperativa
la Progressiva.*

El 4 d'abril de l'any 1925, la societat coral Unió Paretense es va fusionar amb la Cooperativa la Progressiva i es va aprovar el reglament de la secció coral. Alhora es va estructurar una nova secció que seria la del Cafè. En aquesta mateixa assemblea de socis es varen ratificar els nous estatuts de la Cooperativa la Progressiva. El projecte d'estatuts de la Cooperativa els va redactar i llegir l'advocat i gran cooperativista Eladi Gardó, que fou president de la Federació de Cooperatives de Catalunya de 1919 a 1922. Pau Sors, president de la Unió Paretense, va lliurar a la Junta de la Progressiva els béns resultants de la liquidació, així com tots els drets o crèdits de la societat coral i el Cafè.

La junta de la Cooperativa va acordar abonar 50 pessetes a la llibreta de cadascun dels socis que formaven part de l'antiga societat coral. La comissió de la coral la formaven: Pau Sors, Josep Anfruns, Ramon Gurnés, Joan Llonch, Josep Grau, Josep Rocabert i Joan Martí.

A la Festa Major de 1931, els dies 9, 10 i 11 d'agost, la Coral de la Cooperativa la Unió Paretense, a la sala d'espectacles va interpretar un concert amb la música de l'orquestra Catalana de Granollers. Entre les cançons que varen cantar podem citar: «El Pom de flors», «La Llevantina» i «El cant del poble».

El primer de juliol de 1956, la Unió Paretense estava de festa gran, atès que se celebrava la «benedicció del nou estendard». El dissenyador del nou estendard va ser l'artista local Antoni Bertran Alegrí. La Comissió d'Honor estava encapçalada per l'alcalde Joan Anfruns, el rector Pere Batlle, el jutge de pau Josep Oliveras, el president i secretari de la

Federació dels Cors de Clavé, Benito Cordermí i Juan-José Chalaux, César Asenjo i senyora, inspector provincial de sanitat, Vicente Fortuny, Vicente Castellà, Josep Jordà, president de la societat coral el Jardí, Joan Codina, president de l'Orfeó Sant Esteve, Joan Serra, president de la Cooperativa la Progressiva, Josep Serra i senyora, Josep Maria Sans i senyora, mossèn Jaume Urgell, Eduard Manau i Francesc Gorina. Els padrins varen ser: la nena Anna Maria Asenjo Bosch i L'Esteve Guasch Rocaries (en Pau Moragues). Cal dir que en un principi es proposà d'apadrinar l'estendard a en Josep Seguer i la seva muller però, per motius personals, no va acceptar l'oferiment. Després de la renúncia d'en Seguer es va recomanar l'apadrinament a Anna Maria Asenjo Bosch i l'Esteve Guasch. Aquests varen acceptar de bon grat.

El dia de la festa de benedicció del nou estendard hi va haver un programa d'actes atapeït. Varen col·laborar «la Unió Paretense», «Societat Coral el Jardí», «Amigos de la Unión», «Orfeó Sant Esteve», cadascuna d'elles amb el seu estendard. El conjunt de les corals, acompanyades per la «Banda de Cornetas i Tambores», es varen dirigir pel carrer sant Antoni, girant per la via Piquer i baixaren pel carrer Calvo Sotelo (actual carrer Major) fins a l'Ajuntament. Allà, davant les autoritats, varen cantar «Salut als cantors», de Thomas. Seguidament, es dirigiren al temple, on es va celebrar un solemne ofici. A la sortida de l'església a la plaça de la Vila (anomenada Plaza del Generalísimo), la coral Unió

El dia de la festa de benedicció del nou estendard hi va haver un programa d'actes atapeït.

Coral Unió Paretense, any 1945.

Benedicció del nou estendard de la Unió Paretense. 1 de juliol de 1956.

*Estava formada per
tenors primers, tenors
segons, barítons i baixos.*

Paretense, sota la direcció del seu mestre Juan José Chalaux varen interpretar: «Ofrena al nou estendard», «el Pom de flors», «l'Empordà» i per finalitzar el concert amb totes les corals assistents varen entonar la peça emblemàtica del mestre Anselm Clave, «la Maquinista». La festa va seguir amb un dinar de germanor i, a la tarda, a la plaça, audició de sardanes seguida d'un concert i ball a la sala Victòria. La cobla orquestra de Sant Sadurní d'Anoia «Els Escolans» va ser l'encarregada de la part musical. Cal dir que la Unió Paretense era una coral composta per veus masculines. Estava formada per tenors primers, tenors segons, barítons i baixos.

Les caramelles

Durant l'època de la postguerra La Unió Paretense, per la Pasqua de Resurrecció, cantava les caramelles a l'Ajuntament i per les cases pairals del poble. Cal dir que hi havia el grup de grans de caramelles que pertanyien a la Societat Coral Unió Paretense. El grup dels petits formava part de la parròquia. En l'acta de l'Ajuntament del 5 d'abril de 1950, el ple va acordar subvencionar amb 200 pessetes a la Unió Paretense i el mateix import pel grup de les caramelles de la mainada. Entre les cançons que cantaven a la Unió Pa-

Actuació de caramelles al mig del carrer l'any 1933.

retense podem citar: «Bon Matí», «Maite», «La donzella de la costa», «Flors de maig», «Empordà», «Salut als cantors» i «La Maquinista». Els directors durant els anys quaranta i cinquanta foren Eduard Manau Diví, Ventura Guasch, el rector mossèn Jaume Urgell (mestre interí), el mestre Ernest de Mollet i el gran mestre i director Juan José Chalaux. Un cop acabades les caramelles, amb les propines que havien aconseguit i l'ajuda del consistori, feien una excursió amb tota la coral. Entre els llocs que havien visitat podem citar Reus, Valls, València, Saragossa, etc..

A les caramelles de la Pasqua de Resurrecció de 1949, hi havia el grup dels petits cantaires, lluïnt la barretina vermella (els nens) i la caputxa blanca (les nenes). Aquest grup coral el formaven 200 nens i nenes. El Dissabte de Glòria varen fer una sortida per cantar als barris de l'Eixample de Parets i l'Escorxador (Quarter de Migdia). El diumenge varen participar en la Solemne Missa cantada. Després de l'Ofici varen cantar davant les autoritats locals.

L'objectiu d'aquell any era recollir diners per tal de passar una jornada festiva a la muntanya del Tibidabo, promesa que tenien pendent els petits caramellaires de l'any anterior i no s'havia pogut realitzar.

Portada del programa de caramelles de 1949.

Grup de caramelles. Any 1951.

Entre les cançons que cantaven els petits caramellaires per celebrar la Pasqua de Resurrecció podem esmentar: «Visca la Pasqua», «El caçador i la pastoreta» i «la Balanguera».

Respecte del grup de grans de La Unió Paretense, el Dissabte de Glòria de 1949 varen cantar, davant l'Ajuntament on els esperaven les autoritats i la gent congregada, diferents cançons, la peça «Goigs i Planys» de Clavé i l'esperat «popurri». El diumenge de Pasqua de Resurrecció al matí continuaren el recorregut per l'Eixample i el barri de l'Escorxador.

La Societat Coral El Jardí

La Cooperativa la Progressiva i el Jardí, organitzaven per separat la Festa Major.

La Societat Coral Cors de Clavé El Jardí va aprovar els seus estatuts el novembre de 1929 i els va registrar el 15 de gener de 1930. L'any 1931 va estrenar el seu estendard. Aquesta societat era freqüentada en els anys trenta per persones amb idees conservadores. Ambdues societats la Cooperativa la Progressiva i el Jardí, organitzaven per separat la Festa Major. El Jardí muntava un envelat i la Progressiva una altra carpa, però aquesta última, a partir de l'any 1931, ho feia en el nou saló teatre de l'entitat. Cal dir que la Festa que celebrava la Cooperativa era oberta a tothom.

La coral El Jardí davant de can Tiet. Any 1965.

Segons consta en la publicació *100 anys de cant coral a Parets* la primera junta directiva estava formada per:

Simon Vilarrasa (president)
 Pere Torret (vicepresident)
 Pere Molins (secretari)
 Jaume Ramon (tresorer)
 Pere Pera (comptador)
 Manuel Blasco (vocal)
 Jaume Xicota (vocal)

Aquesta societat va tenir continuació en els anys de la postguerra. Bàsicament cantaven caramelles per Pasqua de Resurrecció. Assajaven des del mes de gener fins a Pasqua.

La societat Coral El Clavell

Aquesta coral es va fundar l'any 1932 en el local d'ERC que estava ubicat a can Rajoler. La seva vida va ser bastant efímera.

El cor parroquial

L'any 1948 la Parròquia de Parets va canviar de rector. Era nomenat per l'arquebisbe de Barcelona el prevere Jaume Urgell Figueres. Mossèn Jaume era un home que vivia la fe cristiana amb molta intensitat, una persona que estimava el país i defensor acèrrim de la llengua i la cultura catalana. Era un gran activista cultural i, al mateix temps, un prevere amb coneixements musicals. Un dels seus objectius era retornar el cant coral.

Va crear el cor parroquial format per veus masculines. Assajaven amb els mestres Eduard Manau i Vicenç Serra. En les grans festes eclesiàstiques acompanyaven les misses amb ofici. És a dir per Pasqua de Resurrecció, Festa Major, Nadal i alguna altra festa. Aquest cor s'havia desplaçat a altres parròquies per alguna festa religiosa important. Durant el rectorat de mossèn Pere Batlle el cor es va mantenir; amb l'arribada del rector Josep Maria Carulla, l'any 1967, va deixar de cantar el cor parroquial, atès que era partidari que fossin tots els feligresos que entonessin els cants espirituals.

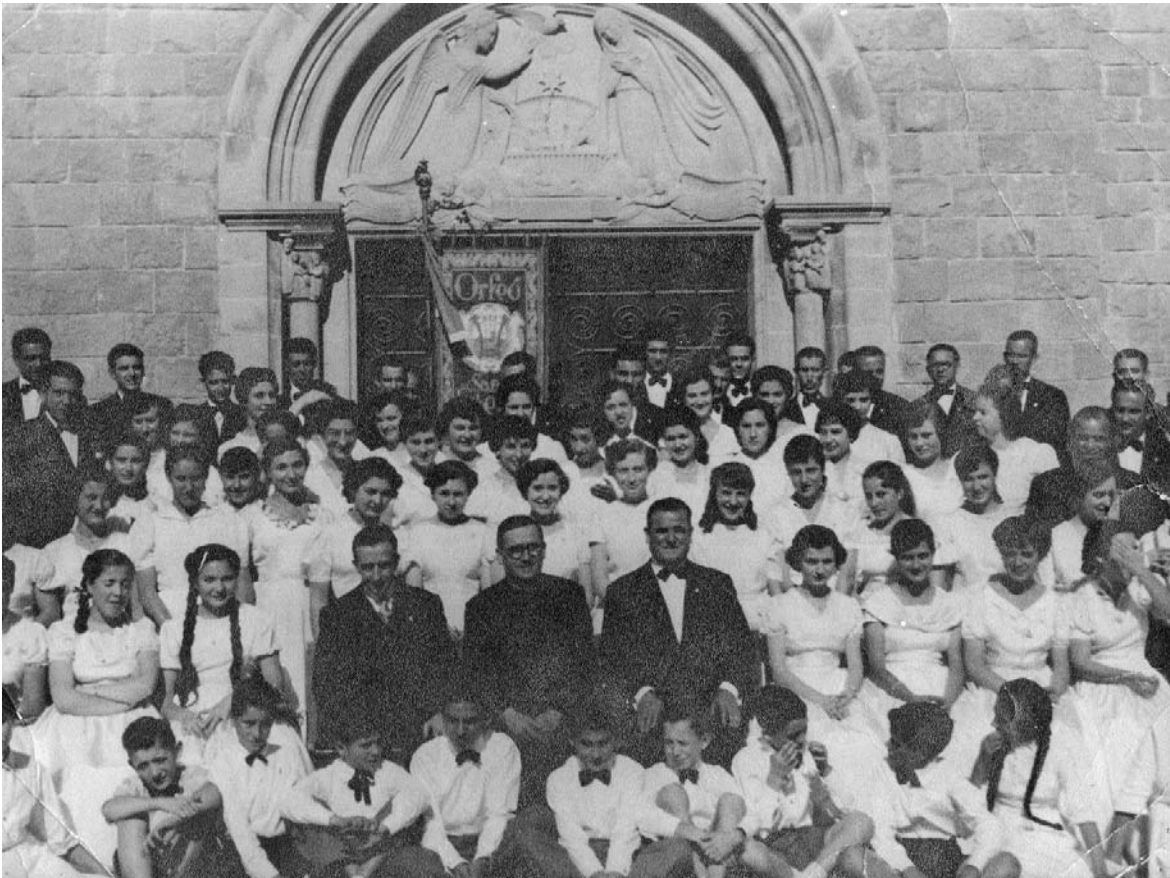
L'Orfeó Sant Esteve

El mestre musical Ventura Guasch, en data 1 d'agost de 1953, anunciava en el diari mural *l'Albada*, en un article titulat «Ve també una altra Festa Major», el que seria la festa de Benedicció i estrena de la Senyera i presentació de l'Orfeó. La gran diada va ser el dia 20 de setembre de 1953. L'acte començaria al matí amb l'ofici i benedicció de la Senyera en el temple parroquial de Sant Esteve i seguidament la interpretació del «Cant de la Senyera», musicada pel mestre Lluís Millet i lletra de Joan Maragall, davant l'Ajuntament. El matí acabava amb una ballada de sardanes a la plaça i un vermut per tots els orfeonistes. A la tarda estava programada una altra ballada de sardanes i el concert de presentació de l'Orfeó.

El disseny de la senyera de l'Orfeó el va fer el dibuixant, baríton i crític de cinema Manel Babot.

El disseny de la senyera de l'Orfeó el va fer el dibuixant, baríton i crític de cinema Manel Babot. Aquesta benedicció l'apadrinaven el matrimoni format per Esteve Petit i la seva muller Pilar Llongueres. El director de l'Orfeó era el mestre Àngel Colomer i del Romero, qui fou també el màxim responsable musical dels orfeons Laudate, Orfeó Sant Esteve de Sesrovires i Mestre Nicolau. Cal dir que Colomer tenia el suport d'altres mestres que assajaven les diferents veus tant masculines com femenines. Aquests ajudants del gran mestre eren: Mossèn Jaume Urgell, Eduard Manau, Vicenç Serra, Ramon Capella i Ventura Guasch. L'Orfeó també el va dirigir mossèn Jaume Urgell.

Per celebrar el primer aniversari de la presentació de l'Orfeó, el 19 de setembre de 1954 es va fer una gran festa. Segons consta en el programa: Matí, a les 10:15, l'Orfeó amb la Senyera, es traslladarà del Centre Parroquial al Temple. A les 10:30 Solemne missa cantada. L'Orfeó va interpretar la Missa Gregoriana «Cum Jubilu» i «Salve Maria» de Millet. A les dotze: Audició de Sardanes. A la tarda un gran festival coral folklòric a la sala de la Cooperativa (Victòria) va actuar l'Orfeó Sant Esteve i l'Esbart Maragall. Algunes peces

L'Orfeó Sant Esteve davant de l'església. Al centre, d'esquerra a dreta, Àngel Colomer i del Romero (director), mn. Jaume Urgell (fundador i director) i Josep Turull (president). Any 1960.

cantades comptaven amb l'acompanyament de la Cobla La Principal del Llobregat.

L'Orfeó Sant Esteve es va desplaçar per molts llocs de la nostra geografia. A Sant Esteve de Sesrovires varen oferir un concert del «Rèquiem Alemany» de Johanes Brahms, al costat de tres grans orfeons dirigits també pel mestre Àngel Colomer. Les altres tres grans corals eren Laudate, Mestre Nicolau i Orfeó Sant Esteve de Sesrovires. Aquesta audició la varen repetir al Palau de la Música Catalana, acompanyats per vuitanta professors de l'Orquestra del Liceu. Aquestes quatre corals el dia de Reis, 6 de gener, feien un concert de nades anomenat «Los villancicos a través del mundo», al Palau de la Música de Barcelona, sota la direcció del mestre Colomer. Els solistes eren Mercedes Bravo (Orfeó Sant Esteve), Carme Segarra (Mestre Nicolau), Manel Babot i Isidre Jordà (ambdós de l'Orfeó Paretà).

En una altra ocasió l'Orfeó va interpretar en mig del claustre del monestir de Montserrat el següent repertori: «El Cant de la Senyera», «Adéu germà meu» i «Regina de Aichinger». Va rebre una gran ovació del públic.

Segons la publicació *100 anys de cant coral a Parets*, el 19 de gener de 1958 varen oferir un concert de nadales al centre parroquial de Parets. Varen destacar la gran soprano Mercedes Bravo, el baríton Manel Babot i el tenor Pau Colomer. Va dirigir el concert el director Àngel Colomer del Romero.

El 12 d'agost de 1956, el que va ser rector de Parets i ànima de l'Orfeó Sant Esteve era nomenat rector del Vendrell. Per l'ocasió l'Orfeó va fer un concert en aquella localitat del Baix Penedès per tal d'homenatjar a Mossèn Jaume Urgell. El programa va ser el següent:

Primera part:

- Cant de la Senyera Millet
- Regina Coeli Alchinger
- Adéu germà meu Waeirrant
- Les festes d'Hebe..... Rameau
- El caçador i la pastora Botey
- Sota de l'Om Morera
- La nina i el moliner Pérez Moya
- L'hereu Riera..... Cumellas Ribó
- Himne Beethoven

Segona part

- La Balanguera..... Vives
- Dorm infant, dorm..... Pepping
- Les fulles seques..... Morera
- Les campanes de Nadal..... Müller
- Sardana de les Monges..... Morera
- Cançó de bressol..... Brahms
- Marinada..... Pérez Moya
- Al·leluia Händel

Interpretació de l'Orfeó Sant Esteve de Parets.

Uns anys després de la mort de Mossèn Jaume Urgell, una part de l'Orfeó de Sant Esteve de Parets varen cantar la peça musical «Adéu germà meu», davant del nínxol del cementiri del Vendrell on reposa el cos del qui fou presbiteri i fundador de L'Orfeó Sant Esteve.

La Societat Coral Art i Unió

Era l'any 1974 i Parets no tenia cap coral. En Joan Novell va parlar amb en Vicenç Serra i després amb l'Eduard Manau per tal de crear un cor d'homes que revisqués una altra vegada el cant coral a Parets. Els mestres musicals Serra i Manau hi varen estar d'acord i es va fundar una coral que volia aglutinar les societats corals que hi havia hagut anteriorment (Unió Paretense, Societat coral el Jardí i Orfeó Sant Esteve). Es varen adherir a la Federació dels Cors de Clavé. El primer director va ser l'Eduard Manau i el sotsdirector en Vicenç Serra. El primer president fou en Josep Marquès. A la Cooperativa hi havia un «orgue» de la societat coral la Unió Paretense i fou donat a la nova entitat de cantaires. Cal dir que l'Eduard Manau ja havia estat a les tres societats corals. En principi era una coral de veus masculines, però ben aviat varen pensar a crear un cor de veus mixtes.

Es va fundar una coral que volia aglutinar les societats corals que hi havia hagut anteriorment (Unió Paretense, Societat coral el Jardí i Orfeó Sant Esteve).

Dos anys més tard, l'any 1976, es varen confeccionar i aprovar els estatuts de l'entitat. El 12 de desembre de 1976 es va estrenar l'estendard. L'estendard va ser dissenyat per Antoni Bertran Alegrí. Foren padrins en Jaume Clapé Carrera i la seva muller, Felipa Casaramona Mas. El nom d'**Art i Unió**, volia reflectir les tres corals que havien estat emblemàtiques en el nostre poble. En ell figuren les lletres de les tres corals: el **J**ARDÍ, Orfeó Sant Es**T**eve **I** **U**NIO Paretense. «AR» les dues lletres del mot Jardí, «T» de sant Esteve «i Unió» de la Unió Paretense. En el disseny de l'escut hi consta la silueta del perímetre del Principat de Catalunya i dins l'escut de Parets, en el mig «SC ART I UNIO» i, a sota, les notes musicals de «ca» i «ta» que són l'abreviatura de «Catalunya». Fou dissenyat per Lluís Miras amb el suport de Joan Novell.

Segons comenta Joan Novell, en Jaume Puig (Jaume del Coll de la Manya) va ser un cantaire i col·laborador infatigable. Era la persona que es posava en contacte amb els propietaris de les cases de pagès per anar a cantar les caramelles, sempre amb un gran esperit altruista de treball per l'entitat.

Coral Art i Unió.

L'any 1976 es varen celebrar els primers concerts. Un d'ells es va fer a la plaça de la Vila i altres a l'interior del temple de Sant Esteve. En el marc dels actes del 50è aniversari del Club de Futbol Parets, l'any 1978, varen cantar en el camp de futbol el nou himne del Club paretà, escrit per Antoni Bertran i amb música de Rudy Ventura. Cada any la coral recitava un concert de Nadal el 25 desembre al temple de Sant Esteve i l'endemà a l'església de Sant Jaume de l'Eixample de Parets.

El 5 de novembre de 1989, la Societat Art i Unió va fer un homenatge de gratitud al mestre Eduard Manau Diví per tota la seva vida lliurada a la música. Se li va fer un pergamí, obra d'Antoni Bertran, amb les signatures del president i secretari de l'entitat, així com la de tots els cantaries.

La qui va ser poetessa i rapsoda, i alhora també cantaire de la Coral Art i Unió, Quima Guasch, li va dedicar una bonica poesia que porta per nom: «Estimat i amic Manau». Un bonic homenatge al mestre Eduard Manau.

En la commemoració del vintè aniversari de la societat coral es va descobrir un monòlit al Parc de la Linera en homenatge al gran precursor del cant coral a Catalunya: Anselm Clavé.

La Coral Art i Unió per les diades de Nadal anava a cantar al centre geriàtric Adolfo Montañá de Granollers, en honor al seu col·laborador, Jaume Carreres, i també a la residència geriàtrica de la Generalitat, del Pla de Llerona, al seu excantaire Pere Obradors.

Entre els mestres que han passat per la coral cal mencionar: Eduard Manau, Vicenç Serra, Manel Vilasaló, Marina Serra, Eduard Castell i Jordi Roma.

Malauradament, la coral Art i Unió va deixar l'activitat a finals de la segona dècada d'aquest segle.

Em resta donar les gràcies a en Joan Novell, una persona que ha estat a la coral Unió Paretense, l'Orfeó Sant Esteve, el Cor Parroquial i va ser l'impulsor de la coral Art i Unió, per la seva aportació d'informació en aquest treball.

*Malauradament,
la coral Art i Unió va
deixar l'activitat a finals
de la segona dècada
d'aquest segle.*

Bibliografia

Bonet, M.Àngels; Bellavista, Joan; Dantí, Jaume; Gorina, Maria; Martí, Rosa, *Parets 904-2004. Un poble, una parròquia*, Ajuntament de Parets, Parets del Vallès.

Babot, Capella, Colomer. Tres artistes locals. Jordi Azagra i Rosa Martí

Segona República, Guerra Civil i primer franquisme a Parets. M. Àngels Massaguer

100 anys de la Cooperativa La Progressiva 1912-2012. Joan Volart Bellavista.

El Cant Coral a Parets. Joan Volart Bellavista. Amíndola, primavera 2006.

100 anys de cant coral a Parets.

Programa «Caramelles de Parets del Vallès 1954».

Programa «Caramelles de Parets del Vallès 1949».

Programa «Sociedad Coral «La Unió Paretense» Parets del Vallès -1 de julio de 1956.»

Programa «Orfeó Sant Esteve de Parets: Benedicció i estrena de la Senyera i presentació de l'Orfeó». Setembre de 1953.

Programa Orfeó Sant Esteve. I aniversari de la presentació de l'Orfeó».

Altres fonts consultades:

Arxiu Municipal de Parets del Vallès

Joan Novell Reverter

Rosa Martí Conill

El meu carrer (Santa Irene)

Joan Novell Reverter

Feia quatre dies que m'havia jubilat i un dia que varen venir a casa, com és costum, els meus nets: en Joan, en Roger i la Irene vàrem anar a passejar i els vaig portar al Bosquet de la Fàbrica. La meva intenció era ensenyar-los el lloc on anàvem a jugar a la nostra infantesa i adolescència, és a dir quan teníem entre 7 i 12 anys, els vailets del carrer Santa Irene, els del carrer de baix, és a dir els del carrer Sant Josep, els del carrer de dalt, Sant Esteve, més conegut popularment com el carrer de les moreres, i el carrer de sobre d'aquest, el carrer de Ca n'Oms, que en aquell temps de la dictadura Franquista s'anomenava General Goded. En aquest indret del Torrent de Ca n'Oms hi teníem la «Cabanya», un forat que havíem fet nosaltres al marge del mateix, on hi cabíem entre 8 i 10 nanos. Aquest punt estratègic era on «fèiem la guerra», emprant un mot que fèiem servir per anomenar les baralles entre rivals, els xicots dels carrers anomenats anteriorment contra els que pujaven del carrer del Raval. Quan venien els contraris per assetjar-nos, teníem un calder d'aram que utilitzàvem com a tambor i picàvem els tocs d'alarma. En el bosquet, a la primavera, quan era el temps d'espàrrecs, en collíem força. Era el lloc habitual on anàvem a jugar.

La colla també ens distrèiem fent malifetes als propietaris dels camps del costat del torrent de Ca n'Oms, com eren en Val, l'avi de ca la Noia Torra i l'amo del forn d'obra cuita, en Pere Cervera.

En el carrer Santa Irene, abans del capvespre, jugàvem a una sèrie de jocs que passo a anomenar seguidament: «el joc del pot», «cuita i amagar», «cavall fort», «arrancar cebes», «fer ballar la baldufa», «a peça», «a bales»... Aquests jocs eren exclusivament masculins, però hi havia «La balena dins el mar», «joc dels disbarats», «titllo» i «retrats», en què participàvem els nens i les nenes. Amb llaunes buides d'envasar tonyina i sardines ens entreteníem simulant com si fossin cotxes.

La mainada a l'estiu sortíem a les 6 de la tarda al carrer a jugar a futbol; ens reuníem una bona colla de companys. Com anècdota us diré que també sortia el veí Esteve An-

fruns amb una taula i cadira a fer el berenar i s'empipava amb nosaltres perquè li molestava que juguéssim just en aquella hora que ell feia l'àpat.

Al mes de juny en el carrer també se celebrava la revetlla de Sant Joan. Engalanàvem aquest espai públic de cases amb garlandes de tots colors. Aquesta nit màgica també es feia ball amb una gramola que la portava en «Cuscó» de Lliçà d'Amunt. La canalla preparàvem la gran foguera, algunes vegades fins i tot era motiu de petites picabaralles entre els nois dels carrers veïns ja que ens preniem alguns trastos dels materials que havien de cremar per aquesta celebració. Els veïns, durant les nits d'estiu, sortien amb les cadires i es reunien, a la fresca, traient un meló o bé una síndria i feien «festa major». Gaudien d'aquell bon veïnatge, d'una bona conversa i de compartir el menjar. Nosaltres realment érem molt feliços en aquells anys de Postguerra, tot i les dificultats econòmiques que passaven les famílies treballadores. Suposo que els nostres pares, amb la misèria que es passava no ho eren tant!

La colla, o com popularment ens dèiem “la banda”, érem: en Joaquim i Sebastià Briquets, Lluís i Joan Farrés, Salvador Gispert, Salvador i Jaume Jordà, Isabel Garcia, Maria Guasch, Joan Oller, Santi i Maria Parera, Angeleta i Pilar Carreras, Joan i Angelina Nadal, Pere Guasch, Antoni i Jaume Blasco, Carmen Ortego, Manel i Pere Alcalà, Pepita i Dolors Torner, Josep Anfruns, Pepita Ramon, Dolors Negre, Josefina Flaquer, Pere Samon i Joan Novell, un servidor.

Darrera fila: Agnès Blasco, Lluís Farrés, Pepita Torner, Carme Ortego, Pepita Ramon.
Segona fila: Joan Farrés, Antoni Blasco i Dolors Torner.
A Baix: Sebastià Briquets, Salvador Gispert, Joan Novell, Joan Oller i Pere Guasch.

Arxiu de Sant Pere de les Puel·les

Arxiu benedictí

Rosa Martí i Conill

Llicenciada en Ciències Químiques, Dret i Farmàcia

Els estius del 2016 i 2017, vaig tenir ocasió de consultar l'ampli arxiu que les monges benedictines guarden al Monestir de Sant Pere de les Puel·les a Sarrià. Hi vaig anar amb motiu d'unes jornades de formació relatives a aquest arxiu. L'arxiu recull la major part de la documentació històrica dels diferents convents benedictins. Hi ha 58 metres lineals de documents, més de 2262 pergamins, 14 cantorals, entre altres. Guarden més de mil anys d'història i el document més antic és de l'any 945.

L'arxivera és una persona molt amable i em va indicar que la documentació d'aquest arxiu és molt gran, voluminosa i molt poc estudiada.

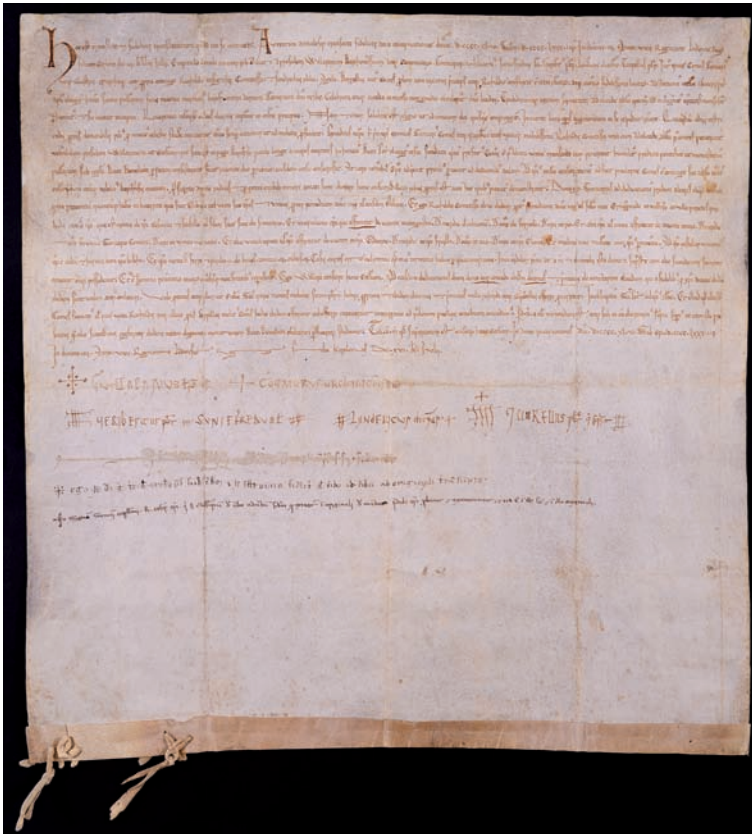
Li vaig demanar si tenia documents de Parets del Vallès i em va dir que algunes coses havia vist. Em va fer una recerca, no pas exhaustiva, però sí suficient per veure la importància dels documents que allí es guarden i que parlen del nostre poble.

Em va facilitar un llistat de pergamins on hi sortia Parets del Vallès així com també em va indicar que hi havia quatre llibres de capbreus (*un capbreu és un document fet davant notari on s'anotaven els drets que els senyors tenien davant els pagesos. Com una mena de registre, n'hi havia de reials, de senyor feudal i eclesiàstic; són documents que aporten molta informació*) que vaig poder consultar. Surten molts noms de persones que tenen interès per poder seguir-los en el pas del temps.

*Em va indicar vint
pergamins, on sortia
Parets del Vallès,
probablement n'hi ha més,
tots ells escrits en llatí.*

Em va indicar vint pergamins, on sortia Parets del Vallès, probablement n'hi ha més, tots ells escrits en llatí. Tot seguit farem una referència de cada un d'ells, només per donar a conèixer la seva existència i per si algun estudiós de l'Edat Mitjana s'anima a aprofundir en el seu contingut.

Ens referirem al Monestir de Sant Pere de les Puel·les, només com a Monestir, ja que el seu nom surt moltes vegades.

Còpia autèntica de l'acta de consagració de l'església de Sant Pere de les Puel·les del 16 de juny de 945, trasllat f.

Pergamí núm. 1: Acta de consagració de Sant Pere de les Puel·les

És un pergamí del 17 de juny de 945, estat de conservació perfecte.

Hi apareix el nom de Vila de Parets. Aquest document ens confirma que hi havia una vila que es deia Parets, d'aquí segurament prové el nom del poble. Aquesta és una dada històrica que té molt interès.

Hi apareix el nom de Vila de Parets. Aquest document ens confirma que hi havia una vila que es deia Parets.

Pergamí núm. 2: Venda

És un pergamí del 19 d'agost de 1074, estat de conservació perfecte.

El levita Guillem (*alguns jutges i sacerdots eren anomenats levites, tenien privilegis, es podien casar, tenien propietats*) ven al Monestir unes terres amb cases, horts, molins, vinyes de Sant Julià de Lliça d'Amunt. Dins del document hi surt el nom de Parets, així com el de Sant Esteve de Palaudàries.

Pergamí núm. 3: Testament sacramental

És un pergamí del 17 de desembre de 1108, estat de conservació perfecte.

Guillem Ramon mor intestat i els seus parents, per satisfer les seves últimes voluntats, juren davant l'altar de Sant Miquel la redacció del testament del difunt segons manifesten. Surt en la redacció del document Montmeló i la parròquia de Sant Esteve de Parets, segurament per referenciar propietats del difunt.

Pergamí núm. 4: Testificacions

És un pergamí del 2 de juliol de 1215, estat de conservació bo.

Diversos testimonis presentats per l'abadessa del Monestir en el seu litigi sobre els límits de la parròquia de Santa Maria del Mar i sobre l'església de Santa Maria de Montmeló. Apareix Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 5: Venda

És un pergamí del 2 de març de 1249, estat de conservació bo.

Pere de Besalú ven a Ferrer de Parets tots els honors que té pel Monestir al mas Ricard, situat a la parròquia de Sant Sadurní de Montornès. També surt un tal Felip, clergue de Parets.

Pergamí núm. 6: Sentència arbitral

És un pergamí del 27 d'abril de 1260, estat de conservació perfecte.

Sentència arbitral, favorable al Monestir, sobre la disputa que enfrontà a Berenguer de Casals, procurador del Monestir, i a Bernat de Palau, fill de Bernat de Palau de Mollet i de Beatriu, la seva dona, entorn la possessió d'un camp amb vinyes situat a la parròquia de Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 7: Venda

És un pergamí del 14 de març de 1291. Estat de conservació: presenta desgast al marge dret que dificulta la lectura i una esquinçada al marge esquerre.

Romeu d'Esplugues, marmessor juntament amb Guillem de Pruners, ara absent, del testament de Berenguer de Montmeló, ven a Pere Otiler les terres que el difunt posseïa pel Monestir a la parròquia de Montmeló. Surten els noms de Sant Esteve de Parets i Vilatzir (*senyors de la Torre de Malla*).

Pergamí núm. 8: Àpoca (És el que avui en diríem una carta de pagament)

És un pergamí del 9 de gener del 1319, estat de conservació perfecte.

Façana meridional de l'església de Sant Pere de les Puel·les.

Pere Oller reconeix haver rebut de Saura, abadessa del Monestir, les 12 lliures de moneda de Barcelona de tern per la venda d'un censal de 7 sous i una quartera de forment que el Pere esmentat rebé per donació del seu germà Ponç d'Oller. En el document surt Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 9: Venda

És un pergamí del 6 de març de 1335, estat de conservació bo.

Pere de Torn, clergue de Sant Cugat del Vallès i Bernat Dalmau, marmessors de Pere de Letona, venen a Arsendis, abadessa del Monestir, diversos censals per valor d'11 morabatins que el difunt tenia sobre diferents terres al territori de Barcelona, properes al Coll de la Celada (*es troba entre el Clot i el Portal Nou*), per 97 lliures i 13 sous de moneda de Barcelona de tern. Surt el nom de Bonanat de Parets.

Nota: Curiosament hem de dir que a la Biblioteca de l'Hospital de la Santa Creu hi ha el testament de Guillema, muller de Bonanat de Parets. És un document del 25 de febrer de 1338. Això podria ser objecte d'un interessant estudi, ja que és un testament d'una dona, un document curiós per l'època. A Catalunya les dones podien testar tot i que no era freqüent, aquests documents solen ser

molt atractius perquè són la veu directa d'una dona, poden descriure moltes coses interessant per construir la història de les dones. Es pot comprovar a qui destina els seus béns. En alguns d'aquests testaments de dones hi han anomenades les criades, tot un al·legat de solidaritat. És un document que caldrà estudiar ben segur.

Pergamí núm. 10: Venda

És un pergamí de l'11 de maig de 1336, estat de conservació perfecte.

Guillem Ajach i Brunissenda, la seva dona, de la parròquia de Santa Maria de Montmeló venen a Arsendis, abadessa del Monestir per 12 lliures un censal d'una quartera i mitja de forment a mesura de Granollers que Elisenda, dona de Guillem de Figueres, els paga cada any. En el document surt el nom de Parets.

Pergamí núm. 11: Àpoca

És un pergamí de l'11 de maig de 1336, estat de conservació perfecte.

És l'àpoca del document anterior. També surt Parets.

Pergamí núm. 12: Venda

És un pergamí del 29 de gener del 1368, estat de conservació bo.

Bernat de Pla, fill i hereu de Pere de Pla de Terrassa, ven a Francesc Marçet, de Sabadell, la peça de terra que té a la parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres, al lloc de Canals, per Elisenda, dona de Pere de Parets i pel Monestir, per 20 sous de moneda de Barcelona de tern. En aquest document, a més de la dona de Pere de Parets, surt la parròquia de Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 13: Àpoca dotal

És un pergamí del 5 de juliol de 1380, estat de conservació bo.

Guillem de Mediona reconeix haver rebut per motiu de la dot de la seva dona Constança, filla del difunt Guerau Corbera i de Francesca, 60 lliures entre moneda i béns mòbles, a la qual hi afegeix ell mateix un augment d'altres 60 lliures. Surt el nom de la Parròquia de Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 14: Confirmació de possessió

És un pergamí del 14 de setembre de 1433. Estat de conservació: presenta taca al marge inferior dret que no impedeix la lectura.

Jaume Bover, en nom d'Elionor, abadessa del Monestir, confirma a Eulàlia, filla de Marc de Mediona, de la parròquia de Santa Maria de Montmeló, la possessió del camp anomenat Camp de la Cavalleria, de la dita parròquia a canvi de 9 sous. Apareix el nom de camí del molí de Montmeló a Parets.

Pergamí núm. 15: Confirmació de possessió

És un pergamí del 14 de setembre de 1433, estat de conservació bo. Presenta petites taques al centre del document que afecten la lectura.

Jaume Bover, en nom d'Elionor, abadessa del Monestir, confirma a Eulàlia, filla de marc de Mediona, de la parròquia de Santa Maria de Montmeló, la possessió d'un camp de terra situat a la parròquia de Sant Esteve de Parets, al lloc anomenat vinyet de Montmeló, a canvi de 9 sous. En aquest document, a més del nom de la parròquia de Sant Esteve de Parets, hi surt el nom de Ramon Moragues que podria ser el propietari de la finca de Can Moragues de Parets. Només és una suposició que caldria comprovar.

Pergamí núm. 16: Àpoca dotal

És un pergamí del 2 de juny de 1442, estat de conservació bo.

Pere Boix i Bartomea, la seva dona, de la parròquia de Santa Maria de Montmeló, reconeixen deure a Pere Dalmau, fill del difunt Guerau Dalmau i de Dominga, encara viva, 11 lliures per la dot de Violant, filla d'aquells i esposa del dit Pere. Hi surt el nom de la parròquia de Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 17: Venda. Àpoca

És un pergamí del 4 de febrer de 1498, estat de conservació bo.

Eulàlia dona de Joan Coll, juntament amb Joan Coll, el seu nebot, de la parròquia de Santa Maria de Montmeló, venen a Joan Esteve, de la parròquia esmentada, una peça de terra amb arbres de diferent gènere, que té pel Monestir, a canvi de 36 lliures. Hi surt el nom de la parròquia de Sant Esteve de Parets, es tracta en aquest cas també d'una dona que ven. Document curiós a estudiar.

Pergamí núm. 18: Establiment emfitèutic (*cens*)

És un pergamí del 3 de gener de 1531, estat de conservació perfecte.

Sebastià Ametller, de la parròquia de Sant Esteve de Palaudàries, estableix en emfiteusi a Bartomeu Roure, de dita parròquia, una peça de terra que té pel Monestir, situada a

la parròquia de Sant Cristòfol de Lliça d'Avall, a la Socorradà, a canvi d'un cens de 3 lliures i una entrada de 12 lliures. En aquest document apareix la parròquia de Sant Esteve de Parets i també el nom de Sebastià Vilarrossal.

Pergamí núm. 19: Reconeixement

És un pergamí del 12 d'abril de 1556, estat de conservació bo. Presenta tall vertical a la banda superior esquerra que no afecta la lectura.

Brigida Millars, monja del Monestir i procuradora de l'administració dels béns del difunt Francesc d'Albió, fill de Joan d'Albió, reconeix al dit Joan d'Albió que les 450 lliures es relacionin amb el fet que es compraren diversos censals morts provinents de l'heretat de Caterina Millars, mare de dit Francesc d'Albió. Aquí també apareix el nom de la parròquia de Sant Esteve de Parets.

Pergamí núm. 20: Establiment emfitèutic (*cens*)

És un pergamí del 5 d'abril de 1575. Estat de conservació amb la tinta dèbil a les primeres línies del document.

Jaume Camp estableix a Ramon de... l'hostal de n'Osona, situat a la parròquia de Santa Maria de Montmeló, que té pel Monestir. En el document surt el nom de Parròquia de Sant Esteve de Parets.

Com es pot comprovar trossos de la nostra història local estan a l'arxiu de Sant Pere de les Puel·les. Quan es pugui estudiar àmpliament tindrem més dades dels nostres veïns i potser dels nostres familiars.

NOTA: Pergamins de l'arxiu de la Federació Catalana de Monges Benedictines. Informació facilitada per l'arxivera Irene Brugués, a qui agraïm el seu interès i col·laboració.

El nomenclàtor de Parets després de la Guerra Civil, durant la dictadura i fins a l'arribada de la democràcia

Carles Toribio

Historiador de l'Art

El canvi de noms de carrers, històricament, ha anat molt en paral·lel a canvis polítics i, en menor mesura, a canvis socials. L'aparició del nomenclàtor franquista als municipis espanyols i catalans n'és un bon exemple, ja que després de la victòria feixista, moltes poblacions van patir una purga de noms de carrers, esborrant clarament qualsevol relació amb el republicanisme i també amb el catalanisme. Amb l'arribada de la democràcia, de nou es van modificar molts carrers, malgrat que avui dia hi ha encara municipis que tenen un cert lligam amb aquell passat feixista. Segons un estudi publicat per l'INE en 2019, encara es conserven vuitanta-vuit carrers en territori espanyol que mencionen 'General Franco', 'Generalísimo' o 'Francisco Franco' per prendre com a exemple un dels noms més utilitzats després de la Guerra Civil.

El fet de modificar noms de carrers o places és un procediment habitual que reflecteix possibles canvis que va experimentant la societat. I el municipi de Parets del Vallès, amb el pas de les dècades del segle XX, va patir diferents modificacions, molt en paral·lel als esdeveniments històrics que anaven succeint a Espanya, ja sigui amb la proclamació de la República, amb l'esclat de la Guerra Civil, la dictadura de Franco, moment quan començarem a analitzar aquests noms de carrers de la vila de Parets, i l'arribada de la democràcia amb la mort del dictador.

Amb la proclamació de la segona República a Espanya, a Parets del Vallès, un municipi encara petit i rural, amb un nucli de població força equivalent al que seria ara el casc antic, sobresurt amb carrers com la plaça del 14 d'abril (actual plaça de la Vila), carrer Fermin Galán (actual carrer Alfons XIII) o el carrer Barcelona que coincideix amb l'actual carrer.

El fet de modificar noms de carrers o places és un procediment habitual que reflecteix possibles canvis que va experimentant la societat.

Època franquista a Parets del Vallès i nomenclàtor

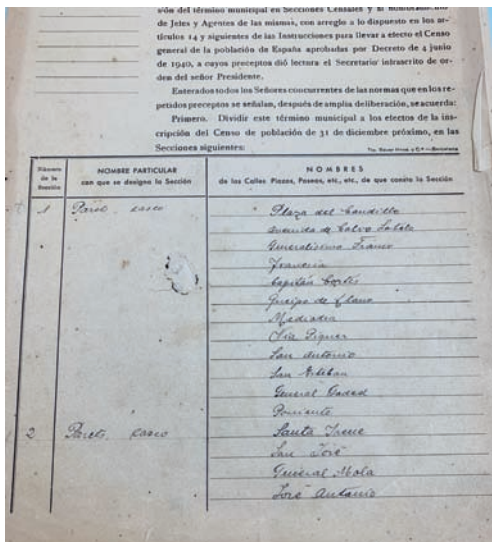
Va ser el moment quan molts carrers i llocs en forma de plaça de la vila modificaren el seu nom. Finalitzada la guerra, la dictadura va aixecar molts monuments en honor de Franco, i molts carrers, avingudes, places i llocs públics van ser de nou canviats de nom en memòria de personatges molt vinculats amb el règim. Per exemple, agafant un personatge com el General Mola, amb carrer a Parets que després veurem, a Barcelona, l'actual Passeig de Sant Joan es va denominar Paseo del General Mola en el tram entre la Diagonal i la Travessera de Gràcia, entre el 7 de març de 1939 i el 21 de desembre de 1979.

Així doncs, una vegada arriba al poder el règim franquista, Parets comença a veure com els seus carrers van modificant els seus noms.

Així doncs, una vegada arriba al poder el règim franquista, Parets comença a veure com els seus carrers van modificant els seus noms, i apareixen la Plaza del Caudillo, calle Calvo Sotelo, calle Capitán Cortés, calle General Mola, calle José Antonio, calle General Goded, General Varela, Generalísimo Franco, Queipo de Llano, o Zumalacárregui.

A la Plaza del Caudillo, lloc neuràlgic, ja que es tracta de l'actual plaça de la Vila, a la meitat de la dècada dels quaranta hi havia un total de sis habitatges, com ara la número dos hi tenia un total de nou persones vivint (set homes i dues dones).

A l'Arxiu Municipal de Parets del Vallès, es conserva l'acta d'aprovació de la divisió del municipi de Parets en seccions censals i també el nomenament de caps de secció i d'agents inscriptors, signada el 7 de setembre de 1940.

NÚMERO DE LA SECCIÓN	NOMBRES PARTICULARES con que se designe la Sección	NOMBRES de las Calles, Pases, etc., de que conste la Sección
1	Paseo	Plaza del Caudillo Avenida de Calvo Sotelo Generalísimo Franco General Mola Calle Capitán Cortés Calle José Antonio Calle General Goded General Varela Generalísimo Franco Queipo de Llano Zumalacárregui
2	Paseo	Plaza del Caudillo Avenida de Calvo Sotelo Generalísimo Franco General Mola Calle Capitán Cortés Calle José Antonio Calle General Goded General Varela Generalísimo Franco Queipo de Llano Zumalacárregui

Document original conservat a l'Arxiu Municipal de Parets del Vallès amb els noms de carrers.

Secció 1 i 2 - Parets, casco. Aquí trobem noms de carrers com la Plaza del Caudillo, Avenida de Calvo Sotelo, Calle Generalísimo Franco, Travesía, Calle Capitán Cortés, Mediodía, Via Piquer, San Antonio, San Esteban, General Goded, Poniente, Santa Irene, San José, General Mola, José Antonio, Sol, San Juan Bosco, Nueva, Camino de Parets, General Sanjurjo, Antonio Feliu, Cuartel Industrial.

Secció 3 - Cuartel Levante y Mediodía. Dins d'aquesta zona trobem el Barrio de la Carretera, Casa Neri, Casa Masot, Granja Marinette, Can Berenguer, la estación.

Secció 4 - Urbanización Casanovas. Zona més àmplia, amb carrers com Pedro Castells, Porvenir, Berenguer, Alfonso XIII, Avenida Casanovas, José Antonio Clavé, Montserrat, Valldeucella, San Miguel, San Juan, Butjosa, Camino de Parets o Fuente de Sant Jorge.

Secció 5 - Poniente y Norte. Última secció amb Can Lleó, Can Sardanet, Casa Vilarrosal, Fondo de Can Riera o Torre de Malla.

D'aquest moment es conserva un document estadístic on es marcava la distància en metres de diferents carrers o zones a l'Ajuntament. Així veiem com la Torre d'en Malla (s'escriu diferent segons el document consultat) tenia una distància de 2000 metres; per la Granja Marinette eren 1200 metres o la casa Vilarrosal eren 2200 metres.

Una vegada s'entra a la dècada dels cinquanta, la vila de Parets se segueix dividint en seccions, i la capital (així s'anomena el casc antic actual), amb noms de carrers iguals que la dècada anterior, sobresortint aquesta plaza del Caudillo com a nucli neuràlgic. L'altra secció és la zona denominada com Ensanche, amb carrers com la Fuente de San Jorge, Encina, Serrano Suñer, Valldoncella, Montserrat, Dos de Mayo, Montseny, Butjosa o La Salud, entre d'altres.

En un dels documents conservats, es parla de xifres. Segons diu, el 31 de desembre de 1950, Parets del Vallès tenia 875 edificis residencials, corresponent-ne 355 a l'Eixample i 520 al poble i voltants. El nombre d'habitants era de 252 a l'Eixample i 2073 al poble i voltants.

El 20 de setembre de 1960 es torna a aprovar acta de divisió en seccions del municipi de Parets amb l'alcalde Juan Codina Piferrer, el secretari de l'Ajuntament i l'oficial encarregat del padró.

A la secció 1, Parets capital, es localitzaven els carrers de Calvo Sotelo, Capitán Cortés, Caudillo, General Goded, Generalísimo, Joaquín Guasch, Mediodía, Vía Piquer, Poniente, Queipo de Llano, San Antonio, San Esteban, San José, Santa Irene, Travesía. A la secció 2, també Parets capital, hi havien la d'Antonio Feliu, Ave Maria, Barcelona, Diputación, Elisenda de Moncada, General Mola, General Sanjurjo, Industrial, José Antonio, Luna, Mariano Tous, Montserrat, Nazaret, Nueva, Norte, Rincón, San Antonio Mª Claret, San Juan Bosco, Sardanet i Sol.

Pel que fa a l'Eixample, es trobava el carrer d'Alfonso XIII, Anselmo Clavé, Balmes, Barcelona, Berenguer, Bruch, Butjosa, Camino de Parets-Ensanche, Casanovas, Doctor Ferrán, La Encina, España, Estrella, Dos de Mayo, Ferret, Fuente de la Salud, Fuente de San Jorge, Galende, General Aranda, Independencia, Jacinto Verdaguer, José Mercer,

Una vegada s'entra a la dècada dels cinquanta, la vila de Parets se segueix dividint en seccions.

José Molina, Libertad, Pedro Castells, Montserrat, Porvenir, Rius y Taulet, Salud, San Cristobal, San Jaime, San Jorge, San Juan, San Mateo, San Miguel, San Sebsatián, Santa Esperanza, Santa Quiteria, Santa Teresa i Valldoncella.

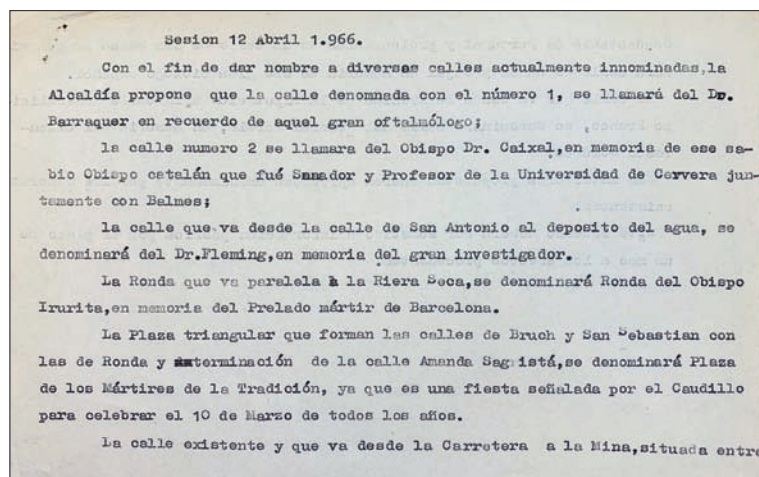
A l'inici de l'any 1966 Parets del Vallès tenia un total de 3.535 habitants, dividits segons les seccions següents:

Barrio de Casa Masot (43 población de hecho, 33 población de derecho)
 Barrio de la Carretera (92 población de hecho, 79 población de derecho)
 Ca'n Gosch (55 población de hecho, 53 población de derecho)
 Casa Vilarrosal (5 población de hecho, 5 población de derecho)
 Ensanche (1952 población de hecho, 1442 población de derecho)
 Fondo de Can Riera (112 población de hecho, 107 población de derecho)
 Parets capital (1981 población de hecho, 1816 población de derecho)

Aquell moment, l'Ajuntament amplia els carrers i, en un dels documents conservats, parla d'aquests nous noms. Així es pot llegir al document:

"Sesión 12 abril 1966.

Con el fin de dar nombre a diversas calles actualmente innominadas, la Alcaldía propone que la calle denominada con el número 1, se llamará del Dr. Barraquer en recuerdo de aquel gran oftalmólogo; la calle número 2 se llamará del Obispo Dr. Caixal, en memoria de ese sabio obispo catalán que fue profesor de la Universidad de Cervera juntamente con Balmes; la calle que va desde la calle San Antonio al depósi-

to del agua, se denominará del Dr. Fleming, en memoria del gran investigador.

La Ronda que va en paralela a la Riera Seca, se denominará Ronda del Obispo Irurita, en memoria del Prelado mártir de Barcelona.

La Plaza triangular que forman las calles de Bruch y San Sebastian con las de Ronda y de la calle Amanda Sagristà, se denominará Plaza de los Mártires de la Tradición, ya que es una fiesta señalada por el Caudillo para celebrar el 10 de Marzo de todos los años."

A finals dels seixanta, els documents conservats marquen una clara tendència d'augment de població i més noms de carrers. En la relació de nomenclàtor, pel que fa solament a Parets centre, hi trobarem Antonio Feliu, Ave María, Calvo Sotelo, Capitán Cortés, Plaza del Caudillo, Avenida Diputación, Elisenda de Moncada, General Goded, General Mola, General Sanjurjo, General Varela, Generalísimo Franco, Plaza Horts del Rector, Avenida Joaquín Guasch, José Antonio, Luna, Maestro Jordana, Mariano Tous, Mediodía, Avenida Montserrat, Nazaret, Cuartel Norte, Nueva, Onésimo Redondo, Vía Piquer, Poniente, Queipo de Llano, Rincón, San Antonio, San Antonio Claret, San Cayetano, San Esteban, San José, San Juan Bosco, San Valeriano, Santa Irene, Sol, Travesía, Zumalacarregrui.

Transició cap a la democràcia

Amb la mort, el 20 de novembre de 1975, de Francisco Franco, la restauració de la monarquia dos dies després, la legalització de la majoria de partits polítics i les eleccions generals de 1977 van ser els capítols previs a la dècada dels vuitanta i l'arrelament i culminació de la transició. Amb el pas dels anys, de l'arribada com a cap d'estat del rei Joan Carles I, d'Adolfo Suárez a Felipe González, de l'aprovació d'estatuts al País Basc, Catalunya o Galicia, els municipis van modificar el seu nomenclàtor i Parets del Vallès va deixar enrere noms de carrers vinculats amb el règim i va canviar el noms a aquests carrers, ja sigui amb la denominació que tenia abans de la Guerra Civil o amb un nou nom.

De carrers que van modificar el seu nom en tenim uns quants, sobretot de carrers, places o avingudes molt vinculades amb algun personatge del règim i de la dictadura.

El carrer Calvo Sotelo serà el Carrer Major. José Calvo Sotelo va ser director general de l'administració local i mi-

Nombre de las calles y demás vías públicas (1)	Último número Impares (2)	Observaciones Números que corresponden a solares, solares a tramos y otros casos especiales
Gerona (Calle)	5	Seoal-4seal
Independencia (Calle)	53-44	39seal-47seal-49seal-51seal-53seal-55seal
Jacinto Verdaguer (Calle)	6	(Numeración correlativa)
José Marcer (Plaza)	1 a 7	
José Molina (Paseo)	9-2	
Libertad (Calle)	8	
Mediodía-Ulmanche (Cuartel)	1 a 16	(Numeración correlativa)
Monteseny (Calle)	10-3	
Montserrat (Calle)	9-14	
Pedro Castella (Calle)	22	
Porvenir (Calle)	10-22	
Rius y Tanlet (Calle)	5-10	
Ronda (Paseo)	30	6 solar-8solar-10solar-12solar-14solar-20solar
Salud (Calle)	5-14	
San Camilo de Lelis (Avenida)	15	
San Cristóbal (Calle)	3-16	16solar
San Jaime (Calle)	101-64	1solar-3solar-5solar-7solar-9solar-11solar-13solar-15solar-17solar-19solar-21solar-23solar-25solar-27solar-29solar-31solar-33solar-35solar-37solar-39solar-41solar-43solar-45solar-47solar-49solar-51solar-53solar-55solar-57solar-59solar-61solar-63solar-65solar-67solar-69solar-71solar-73solar-75solar-77solar-79solar-81solar-83solar-85solar-87solar-89solar-91solar-93solar-95solar-97solar-99solar-101solar
San Jorge (Calle)	11-28	20solar-22solar
San Juan (Calle)	63-66	2solar-4solar-6solar-8solar-10solar-12solar-14solar-16solar-18solar-20solar-22solar-24solar-26solar-28solar-30solar-32solar-34solar-36solar-38solar-40solar-42solar-44solar-46solar-48solar-50solar-52solar-54solar-56solar-58solar-60solar-62solar-64solar-66solar-68solar-70solar-72solar-74solar-76solar-78solar-80solar-82solar-84solar-86solar-88solar-90solar-92solar-94solar-96solar-98solar-100solar
San Mateo (Calle)	17-20	
San Sebastián (Calle)	9-12	
San Miguel (Calle)	91-64	31solar-33solar-35solar-37solar-39solar-41solar-43solar-45solar-47solar-49solar-51solar-53solar-55solar-57solar-59solar-61solar-63solar-65solar-67solar-69solar-71solar-73solar-75solar-77solar-79solar-81solar-83solar-85solar-87solar-89solar-91solar-93solar-95solar-97solar-99solar-101solar
Santa Esperanza (Calle)	6	
Santa Eutèria (Calle)	27-28	
Santa Teresa (Calle)	91-82	34solar-36solar-38solar-40solar-42solar-44solar-46solar-48solar-50solar-52solar-54solar-56solar-58solar-60solar-62solar-64solar-66solar-68solar-70solar-72solar-74solar-76solar-78solar-80solar-82solar-84solar-86solar-88solar-90solar-92solar-94solar-96solar-98solar-100solar
Vallbonella (Calle)	19-10	
Vasquez Nolla (Calle)	31-34	1solar-3solar-5solar-7solar-9solar-11solar-13solar-15solar-17solar-19solar-21solar-23solar-25solar-27solar-29solar-31solar-33solar-35solar-37solar-39solar-41solar-43solar-45solar-47solar-49solar-51solar-53solar-55solar-57solar-59solar-61solar-63solar-65solar-67solar-69solar-71solar-73solar-75solar-77solar-79solar-81solar-83solar-85solar-87solar-89solar-91solar-93solar-95solar-97solar-99solar-101solar

Relació de carrers anys seixanta a Parets.

De carrers que van modificar el seu nom en tenim uns quants.

nistre d'hisenda de 1925 a 1930, coincidint amb la dictadura de Miguel Primo de Rivera. El Carrer Major és una de les vies claus del casc antic de Parets del Vallès. Va prendre la mateixa denominació que a la República. Durant la Guerra Civil era el Carrer Durruti.

L'Avinguda Camino de Parets és l'actual Avinguda Catalunya. Una altra via principal de la vila, que ha vist com modificava el seu nom, començant per Camí de Parets a la República, Avenida Díaz Sandino¹ a la Guerra Civil i Camí de Parets o Carretera de Parets a la dictadura franquista.

El carrer Cortés actualment es coneix com carrer Aurora. Prèviament, a la guerra civil era carrer Francesc Layret en record del polític i advocat català, defensor del moviment obrer vinculat amb el republicanisme, el catalanisme i l'obrerisme, que va ser assassinat el 30 de novembre de 1920. Maria-Mercè Marçal li reté homenatge amb el poema 'A Layret':

Vint bales foren, vint bales
ai!, quan trencava la nit!

Dia trenta de novembre,
nit d'hores decapitades!

Vint bales foren, vint bales!

Dia trenta de novembre,
nit sense alba de matí!

Ai!, com moria la nit!

Caigué la crossa del poble!
Segaren l'alè de l'aire!

Vint bales foren, vint bales!

Malhaja qui no ho recorda,
vint escorpits al seu pit!

Ai!, com sagnava la nit!

La plaça del Caudillo ara mateix és la Plaça de la Vila. Prèviament, era coneguda com la plaça del 14 d'abril o la plaça de la Constitución. El carrer Fermín Galán (militar espanyol) ara és el carrer Alfons XIII (cap de la casa reial espanyola entre 1031 i 1941).

1. Díaz Sandino va ser un militar i aviador català. Participà a la Guerra del Marroc, al desembarcament d'Alhucemas, i es va negar a bombardejar el Palau de la Generalitat al 1934. Membre de la Unió Militar Republicana Antifeixista, en esclatà la guerra civil espanyola era cap de la tercera esquadra del Prat de Llobregat, i va ser nomenat conseller de defensa de la Generalitat el 1936. Finalitzada la guerra es va exiliar a França.

El carrer Francesc Macià, ara es coneix com carrer Sant Joan Bosco². Un carrer amb diferents noms, ja que va passar del carrer Rosario, a Rosari, a la República. La Plaça de la Fuente de La Salud passa a ser plaça de la Salut, o el carrer de la Fuente de San Jorge, ara és el carrer d'Àngel Guimerà.

Amb la dictadura, els exemples més clars de carrers eren els de noms de generals molt vinculats amb el general Francisco Franco, i Parets del Vallès en tenia uns quants, començant per ordre alfabètic amb el General Aranda³ que ara és el carrer Sardana.

El Carrer General Goded⁴ ara és el carrer de Ca n'Oms i a la Guerra Civil era conegut com carrer de Blasco Ibáñez⁵. El carrer General Mola⁶ passà a denominar-se en la democràcia carrer Sant Antoni, i havia estat conegut com carrer Pérez Farràs durant la Guerra Civil. El carrer General Sanjurjo⁷ passà a ser el carrer Francesc Macià i el del General Varela⁸ com a carrer Travessera. Per finalitzar, el carrer Generalísimo Franco, serà també carrer Barcelona.

2. Giovanni Melchiorre Bosco (Castelnuovo Don Bosco, Piemont, 16 d'agost de 1815 - Torí, 31 de gener de 1888). Va ser un eclesiàstic i pedagog Italià, fundador de la Congregació Salesiana i la de les Filles de Maria Auxiliadora. Fou conegut com Don Bosco.

3. Antonio Aranda Mata (1888-1979). Militar espanyol que va combatre a la Guerra Civil amb el bàndol revoltat, amb el grau de coronel i destacat per la defensa d'Oviedo. Durant el franquisme va ser un conegut conspirador contra el règim.

4. Manuel Goded era un militar d'ascendència catalana que capitanejà la revolta militar a Barcelona a l'inici de la Guerra Civil, motiu pel qual fou detingut, jutjat i afusellat per les forces fidels a la república espanyola al Castell de Montjuïc.

5. Vicent Blasco Ibáñez (1867-1928) va ser un polític, periodista i escriptor en llengua castellana. Valencià.

6. Emilio Mola Vidal fou militar espanyol i un dels líders del cop d'estat de 1936. Se li atribueix haver creat el terme militar conegut com a cinquena columna.

7. José Sanjurjo Sacanell també va ser un dels principals inspiradors de l'intent de cop d'estat del 36 que conduí a la insurrecció militar que comportà la Guerra Civil.

8. José Enrique Varela va ser un dels trenta-cinc alts càrrecs del franquisme imputat en el sumari instruït per Baltasar Garzón pels delictes de detenció il·legal i crims contra la humanitat comesos durant la Guerra Civil espanyola. Entre aquests carrers a Parets del Vallès hi ha Francisco Franco, el mateix Varela, Emilio Mola o Queipo de Llano.

Els últims exemples són la Plaça Màrtires de la Tradición que ara es coneix com a plaça de Gallecs; el Carrer Queipo de Llano és el Carrer Ferrer i Guàrdia; el Carrer Rafael Campalans és el Carrer Aurora o el Carrer Zumalacárregui ara es coneix com a Carrer Empordà.

Aquest canvi de noms és molt habitual dins dels mateixos municipis, perquè reflecteix els molts canvis que es van produir durant el segle XX a Espanya i Catalunya. Parets del Vallès ha vist com els noms s'han anat modificant amb el pas de les dècades i l'Arxiu de Parets té molta documentació per fer un treball més extens sobre aquest tema.

Agraïments

A Alícia Pozo, arxivera de l'Arxiu Municipal de Parets del Vallès.

Una mirada al passat

El tren al seu pas per Parets, sobre el pont que travessa el Tenes.

Joan Arimon Torras. Barberia del Naqui a can Met. Any 1967.

Santi de can Fusta i Maria Puig a la Plaça de la Vila. Any 1990.

Ramat de cabres del Tomàs baixant pel carrer Sant Antoni.

Bosquet de pins de Can Isidre Coix. Any 1920.

L'estació de tren de Parets.

La passera de la riera del Tenes amb Rosa Vilageliu. Any 1960.

Torre de l'aigua a la Plaça Espanya.

Can Pla. Any 1976. L'any 1990 es trasllada i l'any 2003 s'enderroca definitivament.

Passera al Tenes amb Pepito Espinosa de can Pipa, Joaquina Planes i Rosa Vilageliu.

Església de sant Esteve a principis del segle XX on també es pot veure el cementiri (Fons Mas, AHCB)

**CENTRE
EXCURSIONISTA
PARETS**

presenta

‘el pessebre vivent’

en el bosquet de la fàbrica

Estudi dels forns i les bòbiles d'obra cuita a Parets del Vallès

Antoni Puig Serra

Tenim localitzats, a diferents llocs de Parets del Vallès, tots els forns i bòbiles que treballaven per fer obra cuita amb terra argilosa, per cobrir les necessitats que el poble de Parets del Vallès demanava per a la construcció de vivendes i edificis industrials, entre 1867 i 1999.

L'estudi que estic portant a terme sobre els forns i les bòbiles d'obra cuita de Parets del Vallès, m'ha portat a fer una investigació molt acurada sobre els dos forns d'obra cuita feta a mà per a la construcció, propietats de la família Cervera a Lliçà de Vall i a Parets del Vallès. La construcció d'aquests forns –per un que hi entengués– no era gaire complicada. Hem de tenir present que l'elaboració de peces d'obra cuita era totalment manual i artesanal.

ELS FORNS I LES BÒBILES DE PARETS DEL VALLÈS ENTRE 1867 I 1999

(Registre) CONTRIBUCIÓ INDUSTRIAL DE PARETS DEL VALLÈS I MONTMELÓ

Anys	Nombre de los contribuyentes	Industria y profesión que ejercen	Situación o calle que ejercen	Información
1867-1878	Maria Masachs Castells	Horno de tejas y ladrillos	C/Barcelona (Can Rajoler)	Arxiu Municipal de Parets
1878-1879	Sebastià Masachs Castells	" " "	" " "	" " "
1879-1887	Joan Masachs Castells	" " "	" " "	" " "
1923-1934	Florencio Cervera Vives	Fabricación, teja, ladrillo, baldosa no prensado	Cuartel Poniente, 10 (el Forn)	" " "
1934-1951	Pedro Cervera Martí	" " " " " "	" " " "	" " "
1923-1924	Maria Domingo Galí Terrades	Fabricación teja, ladrillo y baldosa	Cuartel Levante	" " "
		Cabida del horno 110 metros cúbicos		
1924-1933	José Altés Castells (Traspaso)	" " " " " "	" "	" " "
1948-1984	Joan Ferret Planas	Fábrica de ladrillos a mano	Cuartel Poniente s/n. (la Bòbila)	" " "
1985-1999	Joan Ferret Tesifont	" " "	" " "	" " "
1950-1961	Jacinto Ramoneda Rovira	Fábrica de teja y ladrillo no prensado 120 m3.	Situada sota can Sala (Bòbila) En el terme municipal de Montmeló	Arxiu Municipal de Montmeló

Aquests forns i bòbiles no consten en el Registre de la Contribució Industrial de Parets del Vallès

Noms	Industria i ofici que exerceix	Informació extreta de la publicació
Joan Serrajordi Ventura "Xarrambó"	(Forn d'obra que tenia el motejat "Xarrambó" al carrer de la fàbrica)	Recull Onomàstic de Parets, 2001 pag. 234
El Cinto de Montmeló	Bòbila Gran (situada vora la cara nord de cal Quico, a la part sud-est del terme municipal de Parets del Vallès)	Recull Onomàstic de Parets, 2001 pag. 36-56-84-85
"En Cinto de Montmeló" (Jacinto Ramoneda Rovira)	Bòbila situada sota can Sala, a la part sud-oest del terme municipal de Montmeló. També era coneguda com la bòbila de Baix. Aquesta bòbila no era de gaire qualitat, ja que els totxos portaven salnitre i a la gent no els agradava.	Recull Onomàstic de Montmeló, 2005 Pag. 90-91

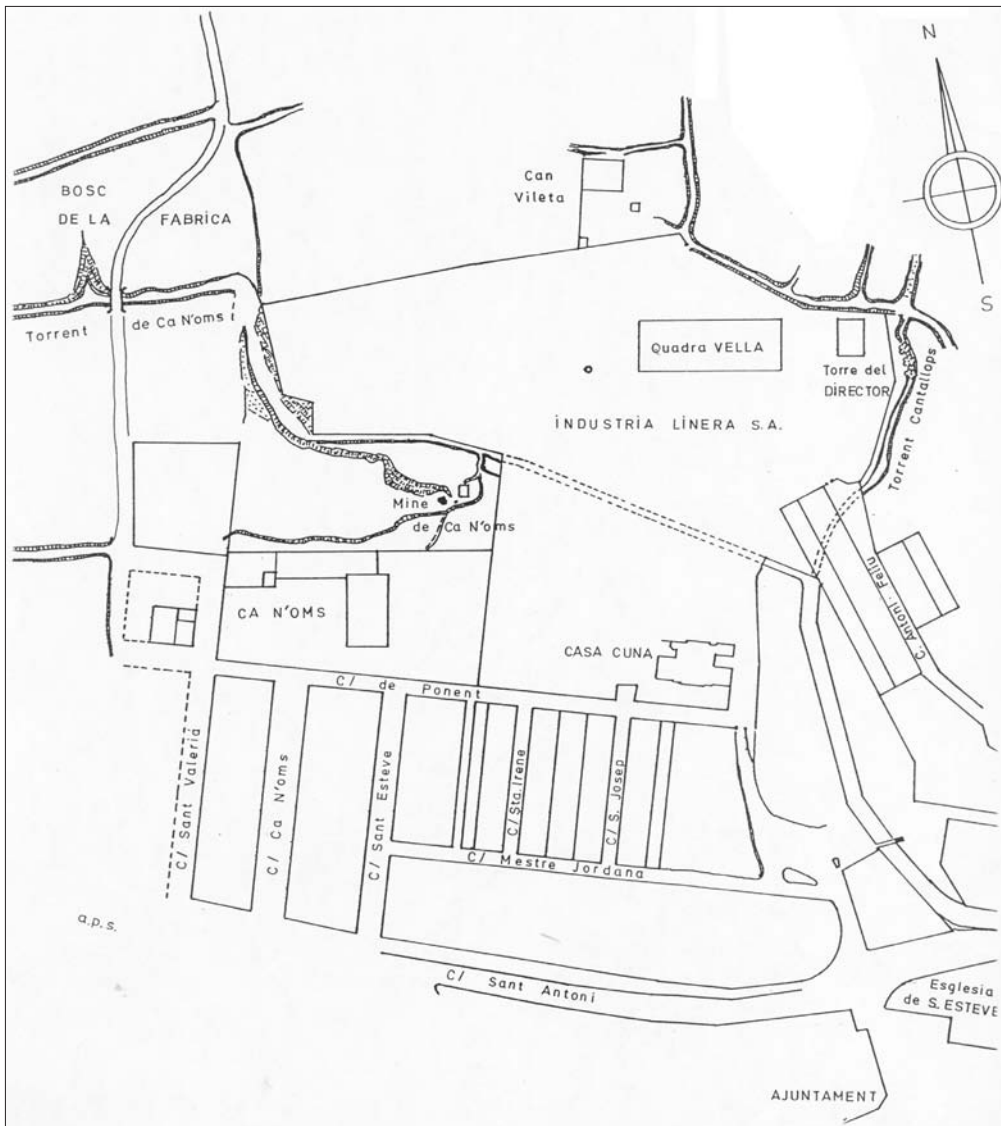
Gràcies a l'ajuda de **Francesc Farrés i Cervera**, besnet del Sr. **Florencio Cervera i Vives**, rajoler, segon fabricant registrat el 1923 en la Contribució Industrial de Parets del Vallès, he pogut investigar més a fons sobre els dos forns d'obra cuita, que havien tingut la família Cervera, el besavi el Sr. **Florencio Cervera i Vives**, i l'avi el Sr. **Pere Cervera i Martí**, a Lliçà de Vall i a Parets del Vallès.

Els marges laterals del torrent Cantallops eren molt rics en terra argilosa de color vermellós, molt apta per fer les peces d'obra cuita que la Industria Linera, S.A. necessitava.

Durant la recerca he comprovat que va existir un forn d'obra cuita feta a mà, que va tenir durant un temps el Sr. **Joan Serrajordi i Ventura**, motejat "Xarrambó", al carrer de la Fàbrica¹ a un costat del torrent Cantallops, i enganxat al mur de maçoneria (la muralla) que envoltava la fàbrica La Industria Linera, S.A. de Parets del Vallès. Era el primer carrer que es va fer, anomenat a partir de 1878 fins al 1893 carrer del Vapor, i, a partir de 1893 fins avui dia, anomenat carrer Anton Feliu de Parets del Vallès. Va seguir treballant torrent Cantallops amunt, en direcció nord fins a arribar a l'actual polígon industrial Cantallops de Lliçà de Vall. Els marges laterals, dret i esquerre, del torrent Cantallops eren molt rics en terra argilosa de color vermellós, molt apta per fer les peces d'obra cuita que la Industria Linera, S.A. necessitava. Això ens fa pensar que aquest forn d'obra cuita del torrent Cantallops treballaria exclusivament per la fàbrica a partir de 1876, que és quan van començar les obres del gran complex industrial de la Industria Linera, S.A. a Parets del Vallès.

Per tant crec que entre 1876 i 1900 la producció d'aquest forn del torrent Cantallops, passaria per diferents mans, fins a arribar, a principis de segle XX, al Sr. Joan Serrajordi i Ventura, "Xarrambó", de Parets del Vallès. Aquest senyor va ser alcalde de Parets del Vallès entre l'1 d'abril de 1920 i l'1 d'abril de 1922.

És per tot això que, molt probablement, aquest forn d'obra cuita del Sr. Joan Serrajordi i Ventura, "Xarrambó" seria un dels principals proveïdors d'obra cuita per la fàbrica la Industria Linera, S.A., després del primer forn d'obra cuita de **can Rajoler**, dels germans **Masachs** del carrer Barcelona de Parets del Vallès, que feien teules i maons a mà, i que funcionava des de 1867 i va estar actiu fins al 1887, i que probablement també devia ser un dels primers forns d'obra cuita que subministraria a la Industria Linera, S.A.

Planell dels torrents de Ca N'oms i de Cantallops. 1990. Plànol dibuixat per Antoni Puig Serra.

Crec que va ser a partir del 1900 quan el Sr. Florenci Cervera i Vives, devia fer-se càrrec del forn d'obra cuita del torrent Cantallops del Sr. Joan Serrajordi i Ventura, "Xarrambó", situat entre Parets del Vallès i Llíçia de Vall, fins al 1923.

Després de consultar diferents arxius, llibres i informació oral, he arribat a la conclusió que aquest forn d'obra cuita del "Xarrambó", situat en principi al carrer de la Fàbrica i que tocava al torrent Cantallops, estaria molt lligat amb el subministrament a la Indústria Linera, S.A. a partir de 1876, ja que la fàbrica necessitava molta quantitat de material d'obra cuita feta a mà per rajolers experts artesans (totxos, maons, teules, rajoles, etc.) per a la construcció dels edificis, la xemeneia, les cases, les mines, els pous, els desaigües i els dipòsits de la fàbrica. Per tant, l'activitat constructora va ser molt important per poder posar en marxa l'empresa el més aviat possible.

L'activitat constructora va ser molt important per poder posar en marxa l'empresa el més aviat possible.

La història dels forns d'obra cuita de la família Cervera a Lliçà de Vall i Parets del Vallès entre 1900 i 1955

Els Cervera eren una família d'artesans rajolers per línia paterna, amb molta tradició i experiència en la fabricació d'obra cuita feta a mà per a la construcció.

Els inicis del funcionament dels forns d'obra cuita de la família Cervera a Lliçà de Vall i Parets del Vallès es remunta a l'any 1900. En aquell any, el Sr. **Florenci Cervera i Vives** i la seva família van venir a viure i a treballar al nostre poble, Parets del Vallès, provinents de Cardedeu on ja havien tingut un forn d'obra cuita feta a mà, tant ell com el seu pare **Esteve Cervera i Pairell** (nascut el 1825 a Llinars del Vallès) i un altre familiar polític que també era rajoler. Per tant eren una família d'artesans rajolers per línia paterna, amb molta tradició i experiència en la fabricació d'obra cuita feta a mà per a la construcció.

Del primer forn d'obra cuita del Sr. Florenci Cervera i Vives (1858-1934), sabem que estava situat en el torrent Cantallops en el terme de Lliçà de Vall (entre 1900 i 1923), segons les explicacions que la seva neta, la Sra. Teresa Cervera i Rabassa (1929-2021), filla del Sr. Pere Cervera i Martí (1898-1969), va donar als seus fills Francesc Farrés i Cervera i Pere Farrés i Cervera. Alguns materials d'aquest primer forn del torrent Cantallops es van recuperar per fer el segon forn d'obra cuita en els terrenys del Manso Homs, de Parets del Vallès.

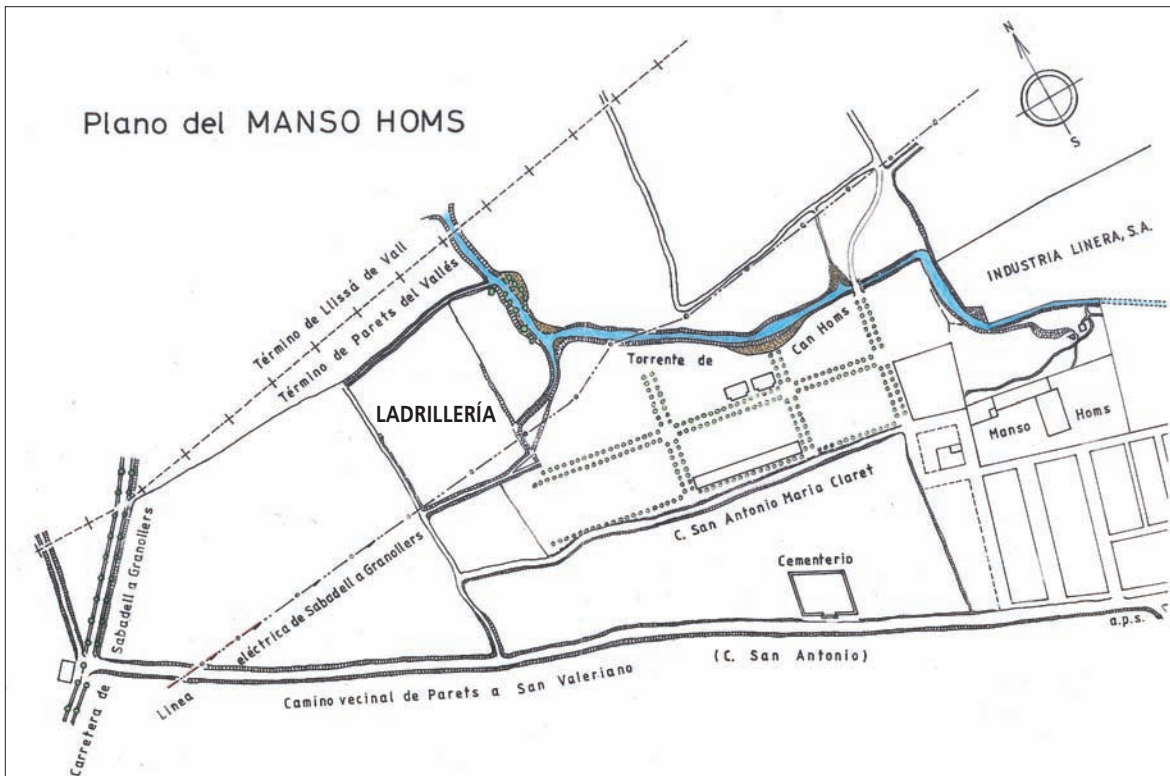
El segon forn d'obra cuita del Sr. Florenci Cervera i Vives es remunta concretament a l'any 1923. En tenim referència en el Registre de la Contribució Industrial de Parets del Vallès, on ja consta com a "Fabricación de teja, ladrillo, baldosa no prensado", situat en el Cuartel Poniente, nº 10, de Parets del Vallès, en una peça de terra del Manso Homs, a la vora del terme municipal de Lliçà de Vall, molt a prop del torrent de Ca N'oms, entre el carrer Sant Antoni, la carretera de Sabadell a Granollers i la fàbrica la Industria Linera S.A.

Aquesta peça de terra del Manso Homs la va comprar el Sr. Florenci Cervera i Vives al Sr. Antoni Feliu i Prats, propietari de la Industria Linera S.A., entre els anys 1913 i 1923 per a la construcció del segon forn d'obra cuita (el Sr. Florenci Cervera i Vives hi treballaria fins que va morir).

L'any 1934 va prendre el relleu d'aquest forn d'obra cuita el seu fill el Sr. Pere Cervera i Martí fins a l'any 1951. A partir d'aquesta data, hi treballaria ocasionalment (esporàdicament) perquè la demanda d'obra cuita feta a mà ja no era molt important.

Pere Cervera i Martí (entre 1940 i 1950).
Cedida per en Francesc Farrés i Cervera.

Forn d'obra de Florenci Cervera i Vives. Any 1960. Plànol dibuixat per Antoni Puig Serra.

L'ofici de rajoler estava molt ben considerat, era una feina d'artesà.

Durant els anys d'activitat dels forns d'obra cuita feta a mà dels Srs. Florenci Cervera i Vives i Pere Cervera i Martí, la Industria Linera S.A. s'emportava la major part del material que s'hi feia. També en servia als paletes i a la gent del poble.

L'ofici de rajoler estava molt ben considerat, era una feina d'artesà.

Camió de can Menuts. Dècada de 1930. Cedida per en Francesc Farrés i Cervera

Després de consultar els arxius de Lliçà de Vall i de Parets del Vallès, veiem que no consta el forn d'obra cuita del torrent Cantallops en la contribució industrial dels dos municipis (entre 1900 i 1923). Però tenim confirmació oral per part de diverses persones que sí que va existir realment.

Quan el Sr. Pere Cervera i Martí es va jubilar, va llogar el forn d'obra cuita de Parets del Vallès, primer, al Sr. **Jaume Duran Dantí**, rajoler de Sta. Eulàlia de Ronçana que ja tenia un forn d'obra cuita (**Forn d'obra Duran**), i després, al Sr. **Josep Navarro Agüero**. Ambdós hi continuaren la fabricació d'obra durant quatre o cinc anys.

La manca d'activitat del forn del Sr. Pere Cervera i Martí va fer que es desmantellés anys després.

El Forn d'obra Duran o forn de can Maspons a Bigues i Riells és un dels pocs que queden a Catalunya que fan totxos, teules, maons i altres tipus de ceràmiques de manera totalment manual i artesanal.

Actualment, el Sr. **Pere Duran Vilardebó**, fill del Sr. Jaume Duran Dantí, té el Forn d'obra Duran o forn de can Maspons a Bigues i Riells. Aquest forn de Bigues i Riells és un dels pocs que queden a Catalunya que fan totxos, teules, maons i altres tipus de ceràmiques de manera totalment manual i artesanal.

Avui porta el forn el Sr. **Jordi Duran Muñoz**, fill del Sr. Pere Duran.

Teules i maons del Forn Duran (Bigues i Riells).

LA DIFERÈNCIA ENTRE BÒBILA I FORN

La diferència entre bòbila i forn era que mentre a la primera la cuita es feia pel sistema de rotació del foc, al segon la cuita es feia per sota les piles d'obra i sempre en el mateix lloc.

En unes i altres, i d'una manera pràcticament artesanal, es feien teules, rajoles, rajolots, toves, totxos, rajola llisada i peces de mina.

Ja es comprèn que per la seva pròpia conformació era necessària una gran quantitat d'aigua que s'havia de menester, no només per pastar el fang, sinó també perquè els motlles s'havien de rentar cada vegada que es feien servir.

L'abundància d'aigua provenia de mines i pous i la regularitzaven les basses de les que disposaven cada bòbila i cada forn.

Tota la feina es feia normalment a l'aire lliure i és per això que l'enemic que més temien els rajolers era la pluja, que feia malbé l'obra, especialment quan aquesta era fresca. Si era seca i hi havia temps es podia plegar i emmagatzemar, però no sempre hi havia sort perquè si la pluja derivava en tempesta, a vegades es desenvolupava en una curta estona i no hi havia temps per a res. Per això era aquesta una feina d'estiu. A l'hivern era poc menys que impossible de treballar per efecte del fred i les glaçades i, a més, en aquesta estació la pluja és sempre més sovintejada.

La feina era laboriosa perquè a més de rentar els motlles, com hem dit, també s'havien d'allisar les rajoles. Però si el quefer del rajoler era treballós, potser encara ho era més el de qui havia de tenir cura dels forns on es coïen les diferents peces. Aquesta era una tasca essencial dins de l'ofici i força delicada, ja que d'ella depenia el resultat final. Per tant, calia que fos una persona especialitzada.

L'enfornat tenia un doble procediment. A la bòbila funcionava per vàlvules d'aire, que feien córrer el foc de forma que el cuit de l'obra era rotatiu i el combustible era carbó, clofolla, redolta i altres matèries. En canvi, al forn, que cremava llenya, es posava l'obra en dipòsits apilats deixant un espai entre les diferents piles d'obra. A les bòbiles es podia anar enfornant pel davant i desenfornant al darrere, així les fornades podien ser contínues i podien durar fins i tot més de dos mesos, si hi havia prou obra preparada. El foc s'havia de vigilar molt perquè si l'obra es cremava, es convertia en cagaferro i restava inutilitzable.

En una bòbila corrent es necessitaven cinc o sis persones, que feien de rajolers, i tres o quatre per enfornar i desenfornar, obligatòriament almenys tres, ja que es feien tornos de vuit hores en una feina continuada. La tasca es feia normalment a preu fet, i la feina ben feta i la destresa en dur-la a terme eren fonamentals a l'hora d'escatir el fruit crematístic del treballador.

Dites populars: *Comptar a mils, com els rajolers.*

Anar a pastar fang.

Sol i vent, aigua al pou i bona venda.

Publicat a *Estampes Cambrilenques*.
Setembre 1994. Revista Cambrils

ELS FORNS D'OBRA

Els forns d'obra, també anomenats teuleries, dels quals trobem vestigis més o menys ben conservats en força indrets de la nostra geografia, funcionaren de la manera tradicional fins a 1930 o 1950, quan es començaren a posar en funcionament les bòbiles, i amb elles s'industrialitzà aquest procés fins aleshores ben artesanal i local. De fet, es construïren aquests tipus de forns d'obra fins a finals del segle XIX.

El forn es construïa en un marge entre dues feixes, bon tros excavat a l'interior del marge. Calia que tingués accés per la part de dalt (per on es posava l'obra a coure) i per la part de baix (per on s'entrava el combustible, o sigui els feixos de llenya). Les parets eren de roca o del terreny natural, una part excavada com ja hem dit, i part damunt del marge on s'hi carregava la volta del forn. A sota hi quedava el forat de la fogaina, on es cremava la llenya. Aquesta volta la construïen amb l'ajut d'una cintra, que treien un cop acabada la volta. Es feia de maons sense coure, amb 20-30 forats repartits per on el foc i el fum pujaven cap a la part de dalt, a la cambra de cocció. Damunt la volta es construïa la solera del forn, també amb peces d'obra crues. A sobre d'aquesta solera s'hi posava l'obra que calia coure a cada fornada.

Les parets exteriors eren de pedra seca. De vegades, però, l'arc de la porta i els muntants es feien de maons cuits. Damunt de la solera es construïa la cambra de cocció o canó. La paret interior la feien amb maons crus i l'exterior amb pedra seca. Entremig d'ambdues parets, es farcia l'espai que quedava amb una bona capa de terra. Aquesta doble paret, amb cambra interior de terra, tan gruixuda, permetia no perdre escalfor durant el procés de cocció.

A la primera cuita, es coïa també el forn, ja que, tal com hem dit més amunt, es construïa amb obra crua. A la part de dalt, s'hi esplanava una mena d'era o plaça prou gran per a permetre assecar tota l'obra al sol abans d'entrar-la al forn. En aquest nivell hi solia haver una taula molt senzilla per a fer les teules i un cobert per a guardar l'obra seca, abans d'entrar al forn, que aixoplugués en cas de pluja.

La porta del forn s'obria en aquest nivell i servia per a carregar-lo i descarregar-lo d'obra. El forn era cobert amb una teulada construïda damunt pilars fets d'obra cuita, que servia per a protegir l'obra i els treballadors de la pluja. A la part de baix sovint també es cobria la boca del forn amb una teulada que aixoplugava els treballadors i els feixos de llenya.

Completava el conjunt la bassa, generalment allargada, d'uns tres metres per un i mig escàs d'ample, i de poca fondària (no arribava a un metre). En aquesta bassa era on es pastava el fang per a fer els maons, rajols, teules... De vegades estava enrajolada o revestida de fang ben allisat.

Però tot aquest muntatge no hauria funcionat sense la presència de dos elements bàsics: la terra, de tipus argilós per anar bé i ben porgada per a alliberar-la de pedretes i d'altres impureses; i l'aigua, procedent d'una font, un pou, un dipòsit o una bassa més gran que recollia aigua de la pluja mitjançant un sistema de rases que la hi conduïen.

D'aquí s'abastia la bassa petita segons les necessitats a l'hora de pastar.

Fer obra era tot un art que demanava experiència i un bon aprenentatge. Calia saber pastar bé el fang, fer les teules, posar l'obra ben endreçada al forn, controlar la intensitat del foc i el tiratge... L'ofici de teuler o rajoler era ben apreciat. De vegades anaven d'un lloc a l'altre a dirigir i controlar el procés a les cases que tenien forn i que els requerien.

Les peces s'enfornaven en un ordre determinat: a baix, totxos, corbes i l'obra més gruixuda perquè el foc hi escalfava més, i al capdamunt, s'hi posaven les rajoles, les teules i la terrissa que eren més delicats de l'escalfor forta. Es posaven les peces fent creus perquè així es tocaven ben poc i gairebé no s'enganxaven les unes amb les altres. I es deixava un espai semblant entre peça i peça per tal que el foc hi passés de manera uniforme.

El foc havia de ser poc intens però seguit i ben repartit. No es podia deixar el forn un cop encès fins que la cuïta era acabada. Això vol dir treballar de nit i de dia durant uns quants dies seguits, i amb una temperatura elevada.

Quan les llengües del foc sortien pel capdamunt era el moment de parar d'entrar combustible per la boca de la fogaina. Aleshores es descobria el forn i la mateixa escalfor acabava de coure les peces d'obra. Al cap d'uns quants dies ja es podien desenfornar. Les peces que s'havien cuït en excés es deformaven o s'enganxaven entre elles i eren inservibles: eren els anomenats "cagaferro".

Alguns dels forns que hem esmentat més amunt es van utilitzar per darrera vegada fa una setantena d'anys i encara hi podem trobar alguna peça trencada, rebutjada, algun motlle de fer rajoles o d'altres estris propis d'aquesta indústria tradicional que permeté construir, ampliar i arranjar bona part de les cases de tants altres indrets de la Catalunya central, de manera molt semblant a la que acabem d'explicar.

Publicat el 20 d'octubre de 2012 a Arrels

EL PROCÉS DE FABRICACIÓ DE L'OBRA CUITA

L'ARGILA

L'argila és la matèria primera que hom utilitza per fer les peces d'obra. Es tracta d'una roca sedimentària, composta de diferents silicats i formada per la descomposició i sedimentació de diferents roques ígnies i es caracteritza per:

- Poder ser de diferents colors segons la quantitat d'òxids metàl·lics que tingui (principalment de ferro).*
- Adquirir elasticitat en barrejar-la amb aigua, fet que permet modelar-la.*
- Endurir-se per l'acció de la calor. Quan s'escalfa entre 700 i 800 °C es contrau i agafa duresa i resistència perquè la sílice i l'alúmina comencen a formar un silicat anhidre anomenat mul·lita. Aquests canvis es completen entre els 1.100 i els 1.200 °C.*

No totes les argiles serveixen per fer peces d'obra. N'hi ha que, en assecar-se i en produir una mica de contracció, fan que les peces s'esquerdin i s'hagin de llençar.

Tampoc no serveixen les argiles amb gaire calç, ja que les peces fetes així es trenquen quan es couen.

Al forn s'utilitzaven diferents tipus d'argila segons la mena de peces que es volien fer.

Si s'havien de fabricar peces gruixudes (totxos i maons), es feia servir una argila heterogènia i amb impureses; en canvi, si el que calia fer eren peces més primes (rajoles i teules) s'optava per una argila més pura i més homogènia. De vegades, si calia treballar amb argiles de molta qualitat, es garbellaven amb la finalitat d'eliminar-ne el màxim de roquets i d'impureses que hi pogués haver.

MOTLLES DE FUSTA PER FER OBRA CUITA MANUAL DEL FORN DE LA FAMILIA CERVERA

Motlle per fer:	Mides del motlle en m/m.	Material	Observacions
Teules	545 - 160 - 110	Metàl·lic (part inferior)	Foto nº 1
Revoltons	400 x 300 x 40	Fusta	Foto nº 1
Totxos (per fer bastiments)	300 x 150 x 50 (amb encaix de 70x70)	Fusta	Foto nº 1
Totxos (per fer xemeneies)	305 x 260 x 110 x 45	Fusta	Foto nº 1
Totxos	300 x 150 x 50	Fusta	Foto nº 2
Totxos	300 x 150 x 35	Fusta	Foto nº 2
Totxos	300 x 100 x 55	Fusta	Foto nº 2
Maons	300 x 150 x 25	Fusta	Foto nº 2
Toves/Cairons	405 x 405 x 45	Fusta	Foto nº 3
Toves/Cairons	240 x 240 x 40	Fusta	Foto nº 3
Comporta (per a reg d'aigua)	390 x 325 x 305 x 65 x 40	Fusta	Foto nº 3
Toves/Cairons	250 x 250 x 40	Fusta	Foto nº 3

Motlles 1.

Motlles 2.

Motlles 3.

Perfil motlle comporta.

Fotos cedides per Francesc Farrés i Cervera.

L'AMASSAT DE L'ARGILA I L'EMMOTLLAT

Quan arribava la primavera i feia bon temps, es començaven a fer les peces d'obra.

En primer lloc, s'embassava l'argila, és a dir, es posava dins d'unes basses on hi havia aigua. L'endemà, aquesta barreja s'aixafava amb els peus fins a obtenir una massa de fang homogènia. Tot seguit es desembassava, o sigui, es buidava la bassa i el fang s'apilava i es tapava amb sacs per mantenir-ne la humitat. Després, s'agafaven porcions d'aquest fang i es posaven dins d'uns motlles metàl·lics o bé de fusta, que tenien la forma de la peça que es volia obtenir. Amb la mà, o amb un llistó, s'eliminava el fang sobrer, es treia el motlle i les peces quedaven situades a terra, l'una al costat de l'altra i només separades pel buit de l'espai que abans ocupava la paret del motlle.

EL SECATGE DE LES PECES A "LA PLAÇA" I AL COBERT

Aquestes peces quedaven situades a terra en una zona totalment plana que s'anomenava "la plaça" i allà s'hi estaven durant dos o tres dies fins que s'havien assecat una mica. Llavors era el moment de recollir-les i enrimar-les, és a dir, col·locar-les en rimes, a dins d'uns coberts on circulava l'aire a fi que s'acabessin d'assecar. L'estiu era l'època en què es feia més obra, ja que la bonança del temps permetia que s'assequessin ràpidament i es podia augmentar la producció.

Només es podien fer peces massisses: totxos i maons de diferents gruixàries útils per fer parets, envans i revoltos, rajoles (per enrajolar els terres i també per fer revoltos) i teules de diferents mides i gruixos (per a les teulades).

Cal remarcar que era del tot impossible fabricar peces foradades com les que es fan actualment.

LA COCCIÓ DE LES PECES EN EL FORN

Quan hi havia obra suficient, s'enfornava i es començava a fer foc fins que era cuita.

El forn era de base quadrada (4x4 m aproximadament) i tenia una alçada d'uns 6 a 8 m. Les parets eren gruixudes, de pedra a la part baixa, i de totxos a la resta, per poder aguantar l'escalfor.

Al fons del forn s'hi col·locaven els totxos, que eren les peces més resistents i, a la part més alta, s'hi posaven les teules i les rajoles.

Aquest forn s'alimentava de llenya, la qual s'introduïa per la part més baixa, i es mantenia encès fins que tota l'obra era cuita (uns tres dies aproximadament).

Es necessitava una gran experiència per veure quan s'havia acabat el procés de cocció i determinar si es podia apagar el forn, perquè si això no es feia al moment oportú, perillava que l'obra quedés poc o massa cuita. Abans de desenforar, però, calia deixar refredar el forn durant 4 o 5 dies i, passat aquest període de temps, ja es podia buidar.

Quan l'obra cuita sortia del forn, la primera cosa que es feia era amarrar-la, mullar-la amb aigua, per evitar que més tard hi hagués petits porus i es perdés impermeabilitat. Fet això, aquesta obra ja era apta per a la construcció.

Se solien fer de 4 a 5 fornades l'any, depenent de la demanda i de la disponibilitat d'obra crua que hi havia. Hi treballaven de 8 a 10 persones.

Principals obres fetes amb voltes de maó de pla

El Teatre “La Massa” de Guastavino a Vilassar de Dalt

Aquest tipus de construcció amb voltes de maó de pla, era coneguda com a “volta a la catalana”.

Aquest tipus de construcció, amb voltes de maó de pla, era coneguda com a “volta a la catalana”. Van ser unes construccions que el mestre d'obres i arquitecte, el Sr. Rafael Guastavino i Moreno, va donar a conèixer a tot el món. Una de les obres més importants que va fer a Catalunya va ser durant el 1880. Sota la seva direcció va iniciar la construcció, del nou teatre del Centre Vilassarenc, a Vilassar de Dalt, també conegut com a Teatre “La Massa”, amb una cúpula esfèrica de 17 metres de diàmetre i tan sols 3 metres de fletxa de maó de pla. Està constituïda per només dos fulls de rajola i arrebossat exterior, amb un gruix que no supera els 5 centímetres, reforçats per uns nervis meridians i paral·lels fets d'una filera de rajoles a l'extradós de la cúpula. Pocs mesos després va marxar definitivament cap a Nova York, el 26 de febrer de 1881.

El desenvolupament d'aquest sistema constructiu de “volta a la catalana”, va ser exportat pel Sr. Rafael Guastavino i Moreno (1842-1908) a partir de 1881 principalment a molts

Cúpula del teatre “La Massa” de Guastavino de Vilassar de Dalt.

edificis dels Estats Units, entre ells el Progress Club de Nova York l'any 1883; el City Hall del metro de Nova York el 1904, i a altres països com: Cuba, Canadà, Mèxic i l'Índia, tasca que va prosseguir amb èxit el seu fill el Sr. Rafael Guastavino i Expósito (1872-1950).

La creixent preocupació pública per la prevenció d'incendis en la dècada de 1880 (en vista de l'incendi de Chicago que el 1871 va destruir més de 19.000 edificis), va permetre a Guastavino incorporar-se a una indústria de la construcció en expansió. Va construir edificis a prova del foc a base de "volta a la catalana".

El maó ceràmic té una resistència màxima al foc al llarg de 5 hores. La temperatura màxima que pot suportar per al maó normal és de 1400 °C (característiques tècniques dels maons ceràmics).

Rafael Guastavino i Moreno havia trobat la manera idònia per bastir les modernes fàbriques tèxtils, que requerien amplis espais lliures. La tècnica de Guastavino resultava ser molt més àgil, lleugera i econòmica. Les "voltes a la catalana" maó unit pel cantell, enginyoses i ràpides d'executar, mantenen l'estabilitat durant tot el procés de construcció: sempre se suporten sobre elles mateixes sense necessitar cintres. A més, es basen en la ràpida presa del morter emprat.

Per a aquest tipus d'edificis, la tradició fabril anglesa utilitzava les voltes de maó de cantell, posats a sardinell, de manera que es besessin cara a cara, com si fossin dovelles d'un arc de pedra; tanmateix, aquesta tècnica és força laboriosa, perquè cal utilitzar cintres i fer servir força material. Aquest tipus de construcció la vàrem veure el 2018 a l'estació de tren de passatgers més antiga del món, a Manchester, Anglaterra, en la que s'hi troba actualment El Museu de la Ciència i la Indústria de Manchester.

Una volta és un element estructural que es caracteritza perquè cobreix un espai o suporta una escala, una grada, un pis o un terrat de forma arquejada. En una volta, cada peça, cada element que ha servit per a la seva construcció, es recolza en l'element del costat.

La construcció d'arcs i voltes té una trajectòria llarguíssima en la història de l'arquitectura, però és a partir del segle XI que aquest sistema constructiu, experimentat abastament des de l'antiguitat de les cultures mediterrànies i mesopotàmiques, ressorgeix novament. El sistema constructiu coincideix amb

Rafael Guastavino i Moreno havia trobat la manera idònia per bastir les modernes fàbriques tèxtils, que requerien amplis espais lliures. La tècnica de Guastavino resultava ser molt més àgil, lleugera i econòmica.

la voluntat de crear espais religiosos unitaris, engrandir-los i elevar-los cada vegada més.

“La volta a la catalana” utilitza el maó de pla i, per tant, no són les cares les que es toquen sinó el cantell, de manera que els elements constitutius de la volta entren en contacte pels costats més estrets. L’element emprat, el maó o la rajola, és d’un gruix molt petit i la unió d’elements tan prims, tot i que sempre s’han de doblar, crea un conjunt molt esvelt.

Paral·lelament al desenvolupament espectacular de les voltes en pedra, també s’executen voltes amb totxo, la majoria de les vegades –com explicàvem en referir-nos a la tradició fabril anglesa– posat de manera que la transmissió de les forces sigui per les cares. “La volta a la catalana” utilitza el maó de pla i, per tant, no són les cares les que es toquen sinó el cantell, de manera que els elements constitutius de la volta entren en contacte pels costats més estrets. L’element emprat, el maó o la rajola, és d’un gruix molt petit i la unió d’elements tan prims, tot i que sempre s’han de doblar, crea un conjunt molt esvelt. El seu origen és bàsicament popular i s’usa en tota mena de petites construccions a tota la conca mediterrània. La seva solidesa inicial es basa en la ràpida presa del morter que es fa servir, habitualment pasta de guix, i la seva consistència s’aconsegueix gràcies al doblament per la cara superior amb un altre full de rajola a trencajunts del primer. Aquestes voltes són força enginyoses i ràpides d’executar. La seva estabilitat constant –durant la construcció sempre se suporten sobre elles mateixes i no necessiten cintres– fa que siguin força econòmiques.

Rafael Guastavino incorpora a aquesta tècnica els morters moderns, més resistents per als doblaments de les voltes. És a dir, la primera fulla de maó de pla s’executa unint els maons prims o rajoles amb pasta de guix, ràpida però de baixa resistència, i la segona fulla, a trencajunts, doblant la primera, es fa ben enllardada amb un morter de pòrtland, amb la qual cosa s’aconsegueix un element estructural cohesionat, de gran resistència i força esvelt. És així com va construir les voltes de la fàbrica Batlló a principi de la dècada dels setanta del segle XIX, cosa que li va valdre el reconeixement i la possibilitat de bastir tantes altres fàbriques.

El Vapor Aymerich, Amat i Jover a Terrassa

El Vapor Aymerich, Amat i Jover a Terrassa, és una fàbrica construïda l’any 1909, per Lluís Moncunill, un dels arquitectes catalans més prestigiosos de l’època Modernista.

És una fàbrica construïda l’any 1909, per Lluís Moncunill, un dels arquitectes catalans més prestigiosos de l’època Modernista.

L’edifici consta d’una part frontal on hi havia les oficines, la màquina de vapor i les calderes en el centre i, annex a ella, una gran nau d’11.000 m². L’estructura d’aquesta nau està composta per les parets amb finestres i per sis fileres de 44 columnes (espai entre columna 4 m i espai entre fileres 8 m).

El Vapor Aymerich, Amat i Jover (actual Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya a Terrassa).

Les columnes aguanten la coberta en dent de serra formada per dobles voltes catalanes en forma campaniforme (161 voltes a la catalana). L'aigua de pluja s'evacua per l'interior de les mateixes columnes.

La fàbrica es dedicava a treballar la llana. Es realitzava tot el procés complet des de l'entrada de la fibra fins al teixit acabat. Una gran màquina de vapor donava l'energia a les màquines tèxtils a través d'un sistema de politges i embarrats, els quals anaven subjectats a les mateixes columnes.

El Vapor Aymerich, Amat i Jover és la seu principal del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, creat per la Llei de Museus de novembre de 1990. El Museu conserva objectes del camp científic, tècnic i industrial. A ell hi estan vinculats diversos museus especialitzats que es constitueixen com a seccions externes.

Aquestes dues construccions de l'època Modernista són extraordinàries. Les "voltes a la catalana", voltes de maó de pla fetes a base d'obra cuita feta a mà (maons i rajoles) per experts artesans rajolers i col·locades per experts paletes són dignes de veure.

A la fàbrica del Vapor Aymerich, Amat i Jover de Terrassa, les columnes aguanten la coberta en dent de serra formada per dobles voltes catalanes en forma campaniforme.

Anècdotes

Hi ha una anècdota molt curiosa que va viure el Sr. Florenci Cervera i Vives i que va explicar a la seva neta, la Sra. Teresa Cervera i Rabassa i aquesta als seus fills, Francesc Farrés i Cervera i Pere Farrés i Cervera.

El 1913 es va fer la línia elèctrica de Sabadell a Granollers per donar llum al sector Nord del nostre municipi (Cuartel del Norte) i, la Industria Linera, S.A. es va connectar a aquesta nova línia. Quan va passar la línia pels terrenys del Manso Homs, propietat de la fàbrica, en fer els forats a terra per la col·locació dels pals del corrent, el Sr. Florenci Cervera i Vives, s'adonà que la terra d'aquest terreny era argilosa i molt bona per fer peces d'obra cuita. D'aquesta manera va resultar que li va comprar al Sr. Antoni Feliu Prats, propietari d'aquesta peça de terra i de la fàbrica, el terreny per a la fabricació d'obra cuita principalment per la mateixa fàbrica de la Industria Linera, S.A. Va ser en aquest lloc on el Sr. Florenci Cervera i Vives va construir el segon forn d'obra cuita en el Cuartel Poniente, 10, del Manso Homs, de Parets del Vallès, i d'aquesta manera la Industria Linera, S.A. s'assegurava el subministrament d'obra cuita, i també s'aprofità per la seva proximitat amb la fàbrica (el forn estava situat a uns 330 metres aproximadament de la fàbrica).

La Industria Linera, S.A. va fer un concurs per escollir el millor proveïdor de rajoles i maons, entre diferents fabricants. La prova va consistir a posar les peces d'obra cuita dintre d'una galleda amb lleixiu i les que van aguantar més sense desfer-se van ser les del Sr. Florenci Cervera i Vives, i, per tant, va guanyar el concurs.

Una altra anècdota: la Industria Linera, S.A. en un moment que necessitava obra cuita, va fer un concurs per escollir el millor proveïdor de rajoles i maons, entre diferents fabricants. La prova va consistir a posar les peces d'obra cuita dintre d'una galleda amb lleixiu i les que van aguantar més sense desfer-se van ser les del Sr. Florenci Cervera i Vives, i, per tant, va guanyar el concurs.

També havia explicat la Sra. Teresa Cervera i Rabassa als seus fills que, en els mesos de molta pluja, a vegades l'aigua entrava a la cambra del foc del forn i això feia que es perdés molt temps en la fabricació d'obra cuita.

Mentre van funcionar els dos forns, l'argila s'obtenia, en el primer forn, dels marges del torrent Cantallops, i en el segon s'extreia del mateix terreny (del camp del forn) del Manso Homs.

Opinió personal

La redacció d'aquest article m'ha portat a conèixer a tres persones molt lligades a l'ofici de Rajoler, el Sr. Francesc Farrés i Cervera, el Sr. Pere Duran i Vilardebó i el seu fill el Sr. Jordi Duran Muñoz.

El primer m'ha explicat la vida i el treball del seu besavi, el Sr. Florenci Cervera i Vives, i l'avi, el Sr. Pere Cervera i Martí, sobre els forns d'obra cuita que van tenir a Lliçà de Vall i a Parets del Vallès.

En segon lloc, el Sr. Pere Duran i Vilardebò, i el seu fill el Sr. Jordi Duran i Muñoz, ens van ensenyar les instal·lacions del seu forn d'obra cuita de can Maspons, Forn d'obra Duran, de Bigues i Riells. També ens van explicar tots els processos que segueix la construcció de l'obra cuita que es duia a terme, tant a Santa Eulàlia de Ronçana en el forn de can Burguès, per part del seu avi el Sr. Pere Duran i Garriga a partir de 1930, com feien a Bigues i Riells per part del seu pare, el Sr. Jaume Duran i Dantí, i que ells continuen. En l'elaboració de peçes d'obra cuita manuals i artesanes, també segueixen la tradició de fer peçes d'obra cuita personalitzades, per tota Catalunya i per la resta d'Espanya.

També disposen d'un extens estoc de motlles de fusta i metàl·lics per fer tota classe de peces d'obra cuita que els clients els encarreguen i que van fent des de 1930.

En l'elaboració de peçes d'obra cuita manuals i artesanes, en el Forn d'obra Duran segueixen la tradició de fer peçes d'obra cuita personalitzades, per tota Catalunya i per la resta d'Espanya.

Tots aquests empresaris rajolers, tenien i tenen un tret en comú, s'estimaven la feina, i havien fet d'un ofici una tradició. Com molt bé diu el Sr. Pere Duran Vilardebò del Forn d'Obra Duran:

*“L'ofici
s'ha de gaudir i estimar!
Si no ets capaç de gaudir,
seràs incapaç de transmetre
emocions en el teu treball.”*

És una empresa familiar que des dels inicis ha treballat amb cura i afecte els productes que fabrica.

Tots aquests empresaris rajolers, tenien i tenen un tret en comú, s'estimaven la feina, i havien fet d'un ofici una tradició.

L'empresari català és considerat com a molt emprenedor, creatiu, amb molta capacitat de treball, i molt reconegut en l'àmbit mundial.

L'empresari català és considerat com a molt emprenedor, creatiu, amb molta capacitat de treball, i molt reconegut en l'àmbit mundial.

L'ofici de rajoler es coneix a tot el món. Des de fa mil·lers d'anys, a l'antic Egipte ja eren constructors de "maons d'argila comuns anomenats *Adobes*". Es feien barrejant l'argila amb aigua, palla tallada i sorra, materials fàcils d'aconseguir i apropiats pel clima, ja que s'assecaven ràpidament per la seva exposició al sol. La preparació era molt similar a l'actual, i la tècnica no va variar gaire fins a mitjans de segle XX.

Agraïments

Francesc Farrés i Cervera
Pere Farrés i Cervera
Pere Duran i Vilardebò
Jordi Duran i Muñoz
M^a. Jesús Mulà i Solà
Carme Sánchez
Carme Martorell
Engràcia Puigdelliura i Martorell
Josep Puig i Serra
Alicia Pozo i Figueroa
Lola Robles
Anna M. Busto Veiga
Joan Tomàs Parera

Fonts consultades i bibliografia

Arxiu Municipal de Parets del Vallès.
Arxiu Municipal de Montmeló.
Arxiu Municipal de Lliçà de Vall.
Revista Cambrils, Estampes Cambrilenques, Setembre 1994.
Revista Arrels.
Dossier *L'EROL* (Joan Pujol Vilaseca).
Recull Onomàstic de Parets del Vallès, d'Enric Garcia-Pey i Montserrat Salvador Corros, editat per l'Ajuntament de Parets del Vallès, 2001.
Teatre "La Massa" de Guastavino, Vilassar de Dalt 1881-2002 de Lluís Dilmé & Xavier Fabré, 2002.
Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (Terrassa).

Forma i escriptura es fusionen en art. Eterno crea 'Art i entorn natural'

Carles Toribio

Historiador de l'Art

El Tenes té una importància cabdal per a diferents municipis del Vallès, entre ells Parets del Vallès. El Centre d'Estudis Locals Parietes amb el pas dels anys i de les revistes publicades ha fet diferents treballs monogràfics sobre aquest tema, i dins d'aquest nou número volem escriure sobre la creació artística que ha realitzat l'artista paretà Eterno a un dels ponts del Tenes, més concretament al pont de l'avinguda Francesc Macià. Una peça de grans dimensions, on l'*street art* i el grafiti s'agafen de la mà juntament amb la fauna i flora característiques d'aquest espai verd per fer aquesta obra a l'aire lliure.

Eterno és una figura molt vinculada amb aquest art de carrer, amb l'art urbà, amb Parets del Vallès, conegut per ser un dels creadors del 'Golden Hip Hop Reggae Festival' i dels 200 escriptors de grafiti que es va aturar amb l'arribada de la pandèmia.

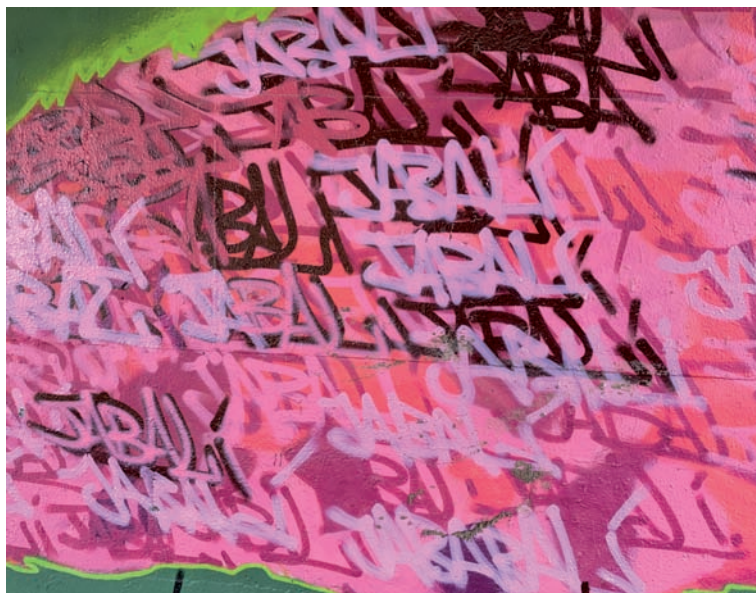
Art Urbà

Aquest *street art* que veurem de l'artista Eterno va molt en paral·lel al fenomen que vivim des de fa dècades d'aquest art de carrer, en el qual l'expansió del fenomen artístic va molt en relació amb els canvis de les ciutats, des del punt de vista arquitectònic, estructural i social. Amb el transcurs dels segles, el model urbà passa de ser un nucli centralitzat a una explosió perifèrica i, més recentment, a un model de xarxa. En aquesta cohabitació de models el grafiti del *street art* contemporani té un lloc clau.

Darrere d'aquest concepte s'amaga una realitat estètica i tècnica opressiva que va tenir una ràpida aparició. El grafiti modern té la seva aparició el 1942, durant la Segona Guerra Mundial quan un nom i la seva versió escrita estilitzada es van associar mútuament. El nom és el de KILROY.

I perquè s'hauria de considerar que aquest moviment té una importància cabdal en l'evolució de la història de l'art? En l'època de la globalització desenfrenada, d'internet, de la comunicació instantània, quin altre moviment cultural es troba vinculat al mateix temps a tantes persones en tots els racons del món? Mai abans en la història de l'art s'havia assistit a un fenomen igual, ni d'aquest abast (mundial), ni d'aquesta amplitud en conceptes d'audiència. Des del punt de vista artístic, és irrefutable que tant per les tècniques utilitzades (*spray*, plantilles, *collages*...), com pels resultats perseguits (frescos murals, obres monumentals efímeres...) pels artistes de carrer, l'art urbà ens retorna a un significat de l'art. La renovació es dona en tots els àmbits i nivells.

La història d'aquest *street art* és una increïble aventura humana que s'ha construït durant les últimes dècades davant de tot i davant de tots els problemes sorgits.

Projecte artístic d'Eterno al Tenes

L'artista va realitzar una composició de grans dimensions a sota del pont coincidint amb la Setmana de la Natura del maig de 2021. Una obra amb diferents composicions de grans mesures a tocar del Tenes i a prop de l'aigua, un element clau per veure com hi ha un ecosistema molt viu de fauna i flora, els dos elements que seran epicentre de les seves pintures a parets i columnes de sota d'aquesta estructura.

Eterno utilitza aquests animals i vegetació característics de la zona, emprant el grafiti de l'*street art* junt amb les composicions dels animals, com ara la figura del porc senglar o la granota, a més de trobar dues grans peces realistes com l'ànec i la guineu, a llera i llera de la riera realitzant una gran contraposició pictòrica. Tot el conjunt de diferents mirades que juga amb la visió de l'espectador es culmina amb la frase '*Como el fluir eterno del río*'.

Tenes, natura, art i Eterno. Elements que es conjunten amb l'art actual, una manera de fer que potser amb el pas del temps tindrà més pes a Parets del Vallès i potser les creacions d'Eterno s'amplien en diferents racons de la vila.

Entrevista a Miquel Molina Miras

Joan Volart Bellavista

Diplomat en Magisteri

En Miquel Molina va néixer a Barcelona, el 31 de març de 1947. L'any 1971 va venir a viure a Parets, atès que la companyia per qui treballava (Tipel, SA) es va traslladar a Parets. Es va integrar a la vida social del poble, principalment a la barriada de l'Eixample. A la Corefo va estar en cinc consells rectors amb diferents càrrecs. Va formar part de la societat coral *Art i Unió*. Com a pare també ha estat vinculat en diferents institucions educatives del nostre poble: Associació de Mares i Pares d'Alumnes, així com representant electe del Consell Escolar Municipal. Ha estat membre de l'entitat poètica *Niu d'Art* i, en el camp líric, ha estat l'ànima i fundador de la coral del *Club Sant Jordi* de Parets.

Quan vares esdevenir paretà, et vares integrar a la COREFO SCCL. Com va ser la teva experiència en aquesta entitat?

Vaig formar part de cinc consells rectors i vaig treballar en la confecció dels nous Estatuts de l'entitat, així com el Reglament Intern. A principi dels anys vuitanta vàrem organitzar les 24 hores esportives. Fèiem una activitat esportiva i lúdica durant vint-i-quatre hores ininterrompudes. Hi havia partits de tennis, tennis taula, futbol sala masculí i femení, natació, petanca, així com jocs de taula: dominó, parxís, escacs, etc. Hi va haver força participació i va ser un gran èxit.

A partir dels anys vuitanta l'entitat organitzava unes festes populars en què varen participar diferents grups musicals, mags i altres actuacions lúdiques. Cal recordar que es feien havaneres i en dues ocasions hi va actuar el grup d'Ortega i Monasterio.

Els socis de l'entitat que competien en els esports de petanca i tennis estaven federats.

L'any 1970 l'empresa TIPEL es va instal·lar a Parets. Aquest va ser el motiu, com a treballador de la mateixa, que et va fer decidir a abandonar la ciutat i venir a Parets? Explica'ns una mica la teva vida professional en aquesta companyia?

Aquesta empresa d'adobats de pell tenia les instal·lacions en el carrer Vedruna, 7, molt a prop de la plaça Maragall de

Barcelona i l'any 1970 va decidir reubicar-se a Parets, prop de l'autopista C-33 i confrontant amb el terme municipal de Montmeló. En aquella època érem quaranta empleats i la direcció estava a càrrec del senyor Isidor Prenafeta. La matèria primera de la planta de Parets era la pell de xai i fèiem l'adobat i la tintura. Aquesta societat va anar adquirint noves factories. En tenia una a Centelles on treballaven les napes. Una altra en el poble de Padrón (Corunya) la qual havia format part de l'antiga RUMASA i estava especialitzada en el tractament de la pell de boví. Hi havia una darrera factoria a Mora d'Ebre (Ribera d'Ebre), la qual disposava de tecnologia punta. Podríem dir que era la millor fàbrica d'adobats de l'Estat Espanyol. En aquesta empresa hi vaig treballar com a encarregat i vaig romandre en diferents seccions.

Comptava amb una secció recreativa-esportiva que tenia un equip de futbol federat. A un servidor em varen responsabilitzar de les finances de l'equip.

En aquesta empresa hi va treballar durant una època alguns personatges relacionats amb CDC (Convergència Democràtica de Catalunya)

A finals dels anys vuitanta vaig coincidir a l'empresa amb l'economista Jordi Pujol Ferrussola, el fill gran del qui va ser President de la Generalitat de Catalunya durant vint-i-tres anys. Més tard també vaig coincidir amb un altre economista que anys més tard va ser la màxima autoritat de Catalunya, Artur Mas. Malauradament, la planta de Parets va tancar l'any 1994.

Tu vares conèixer els pintors avantguardistes Eduard Aranz Bravo i Rafael Bartoluzzi Lozano que l'any 1970 varen dissenyar i decorar els murals de les façanes d'aquesta fàbrica. Podries explicar-nos alguna cosa?

Aquests dos artistes varen estudiar amb el president i gerent de l'empresa, Isidor Prenafeta, a l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Aquest devia ser el motiu pel qual ells foren els responsables de la decoració dels murs exteriors i interiors. Jo en principi m'havia discutit amb ells, atès que no entenia aquest tipus Pop Art. Ells m'explicaven que aquestes pintures representaven les tripes del xai. Jo realment no ho interpretava com ells. A mi m'agrada la pintura realista.

Etapa coral

De jove et vares iniciar en el cant coral.

A 14 anys ja em vaig iniciar en el cant coral. Vaig cantar a la coral «Provençals» durant 10 anys. També formava part,

al mateix temps, de dos altres cors: «Cererols» del Guinardó i una altra de Sants. Cal dir que amb la coral «Provençals» vàrem venir a cantar Caramelles a Parets l'any 1976.

I la coral Art i Unió?

L'any 1974 em vaig integrar a Art i Unió i més tard vàrem redactar els primers estatuts amb en Joan Novell. Al llarg d'aquest període de la coral paretana vaig ser secretari, delegat federatiu i president.

La Coral Art i Unió, tot i redactar-se els estatuts i registrar-se com entitat l'any 1976, ja funcionava des de l'any 1974.

A l'auca d'Art i Unió de l'Antoni Bertran, et menciona com a Cruyff...

Com que jo era l'únic que no provenia de Parets, m'anomenaven Cruyff, atès que l'exjugador del Barça tampoc era originari del planter.

I la Coral Sant Jordi de Parets?

En el marc del casal Sant Jordi es va crear, l'any 1995, la secció coral. Jo vaig ser-ne el fundador i director fins que va deixar de funcionar l'any 2019. Assajàvem i cantàvem cançons claverianes, és a dir cançó popular catalana. En el repertori teníem més de 40 nades.

La Coral Sant Jordi de Parets, feia 5 o 6 actuacions a l'any. Per Pasqua en el Casal cantàvem Caramelles. Per Nadal fèiem tres actuacions públiques del concert: a ca n'Oms, a l'Assoven i al casal Sant Jordi.

Residència Pedra Serrada. Maig del 2019.

I les trobades de corals dels clubs Sant Jordi?

S'organitzaven cada any trobades de totes les corals dels Casals de Gent Gran de la Caixa de Catalunya. Es varen celebrar en diferents pobles de Catalunya i de la ciutat comtal: Palau de la Música, Liceu, Auditori i l'església de Santa Maria del Mar. Atès el gran nombre de cantaires que hi participaven, de cada 4 o 5 cors se'n feia una sola unitat i la dirigia un sol director.

A Parets es va fer una trobada general de clubs Sant Jordi i hi vàrem participar 1250 veus.

L'any 2004, Parets va celebrar la gran festa del mil-centenari de consagració de la primera església de Sant Esteve. Com hi vàreu participar en els actes la Coral Sant Jordi?

Cal dir que per aquesta gran ocasió en Jaume Anfruns va escriure la lletra de la sardana del Mil-centenari i el músic Jordi Azagra va compondre la música. En aquesta gran efemèride es va fer una gran rotllana que encerclava tota l'església i la rectoria de Sant Esteve de Parets i es va ballar la sardana del Mil-centenari, acompanyada per una cobla i cantada per la coral del club Sant Jordi.

A les festes del mil-centenari també es va fer una gran celebració en el Parc de La Linera i la Coral del club Sant Jordi també hi va participar cantant totes les peces musicals.

Aprofito per donar les gràcies a en Miquel per dedicar el seu temps a aquesta entrevista.

Festa entitats Sot de can Barriques. Any 2008.

VII Trobada de Corals dels Clubs Sant Jordi a Parets del Vallès (pavelló municipal d'esports). Any 1996.

L'handbol a Parets

L'handbol Parets ja té el llibre que narra totes les vivències viscudes durant els seus primers seixanta-cinc anys d'història

La història del Club Handbol Parets dona per a un llibre i així ho ha plasmat Carles Font Cladellas en la publicació *L'handbol a Parets*. Un recorregut per cent setanta-tres pàgines que de manera cronològica ens farà reviure les diferents etapes d'una entitat esportiva clau per entendre la importància que té l'handbol i l'entitat a Parets del Vallès.

Després de publicacions on s'ha escrit en les últimes dècades sobre el futbol, el bàsquet, el ciclisme o els escacs a Parets, l'handbol a la vila, amb seixanta-cinc anys de contrastada història, necessitava aquest llibre i Carles Font ha sabut plasmar aquest viatge en forma de text i imatges (amb una gran galeria fotogràfica) on parla de formació, de la competició, de vivències, d'històries personals, d'anècdotes, d'espais de la vila. Tot això en definitiva és el CHP i esperem que així sigui durant molts anys més.

És un llibre que fa molta il·lusió tenir entre les mans. Publicat a inicis de l'any 2021, entre mesos complicats derivats d'un maleït virus i d'una terrorífica pandèmia amb la que encara avui estem lluitant, has de seure com a lector, obrir el llibre i començar a endinsar-te en històries i més històries. Personalment, no vaig viure els inicis, ni les èpoques complicades, d'aquells primers ascensos a categories importants de Catalunya, però si vaig viure l'handbol Parets a finals dels noranta i els anys 2000. Era una autèntica passada poder seure a la grada del Pavelló de Parets i viure els partits des d'allà, la intensitat com es vivia cada moment, de la gent històrica que et trobaves com ara l'Eduard Serra, com se celebrava cada gol, i els nervis que es tenia per cada partit rellevant. Al pavelló de Parets, en un partit del CHP es crea una atmosfera diferent que et fa gaudir cada minut d'aquest esport.

Entrar a la família del CHP és començar a viure vivències que et marcaran. Recordaré una ràpida anècdota de quan era jugador, ja que es tracta de parlar del llibre, però

una tarda de dimecres, quan era cadet (crec) vàrem jugar un partit amistós davant el potent equip Alemany SG Flensburg-Handewitt (el seu primer equip masculí ha guanyat importants competicions europees). Venien a fer una gira i nosaltres vàrem accedir a jugar contra ells en un partit en forma d'amistós. La derrota va ser d'escàndol, però encara avui recordo amb il·lusió aquella tarda quan el porter del nostre equip era l'infranquejable i actual porter del primer equip, Manolo Romero.

Deixant de banda aquesta anècdota, aquest llibre escrit per Carles Font ens parla a partir de vuit capítols de totes

les històries que ha escrit aquesta entitat, començant pel seu naixement l'any 1954, més concretament un dia de sant Esteve, per veure com disputava els seus primers partits al gener del 55 contra la Penya Viadé i la Penya Cacaolat, en una pista mítica, la plaça de l'Església. D'allà a la pista dels Horts del Rector, la pista del Lluís Piquer i l'actual Pavelló d'esports de la vila.

Vuit capítols on es narra els anys de renovació, com resorgeix el club, l'ascens i els seus primers vint-i-cinc anys de vida, la lluita per tornar a Nacional, el treball clau de la base i l'handbol femení, ascensos a Lliga Catalana i els seus cinquanta anys de vida, per arribar als darrers anys. Llarga vida a aquesta entitat i molts encerts amb la nova junta encapçalada per Edgar Serra, nou president del CHP.

Carles Toribio Gómez

Vigilant del pas

Vigilant del pas és un llibre de poesies escrit per la Cristina Martín, una autora que viu a Parets del Vallès. Es un llibre breu, format per un conjunt de poesies molt boniques i planeres. Expressa com instants viscut de prop sobre temes i moments diferents, tan aviat surt un poema relacionat amb un hort, com un poema de Sagarmatha, com un sobre un cant a una persona gran que va veure, segurament, al poblet de Santervas de Campos.

Són poemes com sorgits de moments de tranquil·litat i d'observació del que ens envolta i ens fa gaudir o pensar.

Dedica alguns poemes a indrets del nostre poble. Al poema "Hereu del cant" surt la masia de Can Serra, on segurament es va inspirar passant per aquest indret al sentir cantar un gall. En un altre, "Natura amansida", parla d'un parc i un arbre caigut que probablement va escriure pensant en el Parc de la Linera, ben a prop de casa seva.

Us recomano que llegiu aquest poemari perquè us agrada. No hi ha cap trasbals, és reflexiu, asserenat i fàcil de llegir, segur que passareu una bona estona.

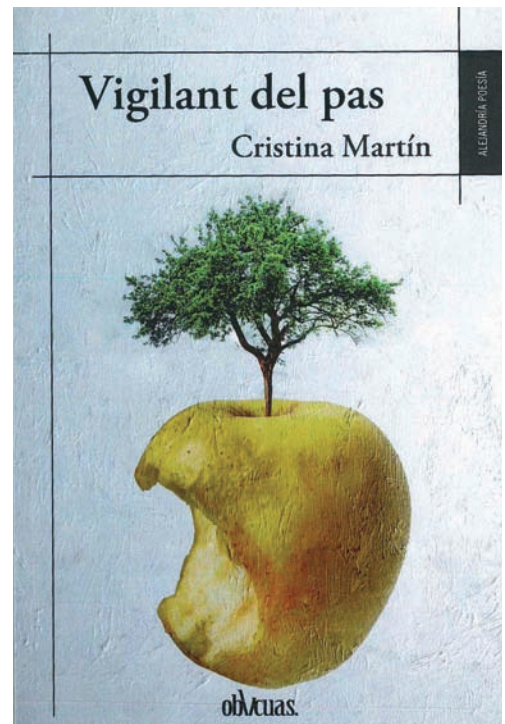
Enhorabona a la Cristina per compartir, mitjançant la publicació dels poemes, una mica dels seus pensaments.

Llibre de poemes: *Vigilant del pas*

Autora: *Cristina Martín*

Edicions: *Oblicuas*

Rosa Martí i Conill

CICLO

Ayer soñaba
con el hoy
y me desentendía
del mañana.

Hoy sueño
con el mañana
y me desentiendo
del ayer.

Mañana soñaré
con el ayer
y me desentenderé
del hoy.

OLCIC

El anciano cuida
al niño,
el niño
observa la vida,
la vida construye
al hombre,
recorre el camino,
el camino hiere
al hombre,
el hombre
avisa a la vida,
la vida sueña,
al niño,
el niño
cuida al anciano.

Pablo Pérez Rueda BLON
'Hemisferios'
Verso y cuento
2019